

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ ПРИВРЕМЕНОГ НАРОДНОГ ПРЕДСТАВНИШТВА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА.

7. РЕДОВНИ САСТАНАК ПРИВРЕМЕНОГ НАРОДНОГ ПРЕДСТАВНИШТВА

КРАЉЕВСТВА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

ДРЖАН 24. МАРТА 1919. ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ.

ПРЕДСЕДАВАО:

Председник др. Драгољуб М. Павловић.

СЕКРЕТАР:

др. Иван Крњић.

Почетак седнице у 9½ часова пре подне.

Присутни су сва г. министри осим Министра војног и Министра за Социјалну Политику.

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ: Господо, отварам 7. редовни састанак Народног Представништва. Изволите чути протокол 6. редовног састанка.

Секретар др. ИВАН КРЊИЋ прочита протокол 6. редовног састанка Народног Представништва.

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ: Господо, има ли ко шта приметити на овај протокол? (Нема). Прима ли Народно Представништво прочитани протокол? (Прима). Изволите чути молбе за одсуства.

Секретар др. ИВАН КРЊИЋ прочита изјаву г. Богдана Михаиловића, Народног Представника, којом јавља, да неће употребити одобрено одсуство. (Број 748).

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ: Изволите чути неколико питања.

Секретар др. ИВАН КРЊИЋ прочита питање Народног Посланика г. Адолфа Рибникара и другова на г. Председника Министарскога Савета, о мучењу југословенских заробљеника у Италији и враћању њиховом у домовину.

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ: Ово ће се питање упутити надлежном министру. Изволите чути неколико интерпелација.

Секретар др. ИВАН КРЊИЋ прочита интерпелацију Народног Посланика дра. Пестотника и другова, упућену на г. министра саобраћаја, због веома рђавих саобраћајних веза између Београда—Загреба, Љубљане и између Загреба и Сарајева, као и због неуредности жељезничке службе и транспорта.

Затим прочита интерпелацију г. Фрање Волгара и другова, Народног Посланика, упућену г. министру иностраних дела о прогањању и мучењу словеначког народа од стране непријатеља у Прекомурју.

(Ове интерпелације види на крају састанка).

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ: Ове ће се интерпелације упутити дотичним министрима. Изволите чути извештај господина Министра војног о пријему и знању интерпелације господина дра. Б. Анђелиновића о неиздатој потпори породицама добровољаца, који су били у нашој војсци.

Секретар др. ИВАН КРЊИЋ прочита извештај господина Министра војног и морнарице, да је примио интерпелацију народног посланика г. Б. Анђелиновића о неиздатој потпори породицама добровољаца, који су били у нашој војсци.

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ: Изволите чути једно саопштење.

Секретар др. ИВАН КРЊИЋ прочита телеграм дра. Камил бег Џинића и другова из Бањалуке, којим протестују противу рјешења аграрног питања, по коме би малопоседници без земље остали (Број 757).

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ: Господо, сад прелазимо на дневни ред. На дневном реду је начелна дискусија о нацрту адресе. Ја мислим, господо, да закључимо број пријављених говорника. Прима ли Народно Представништво да се број закључи? (Прима). Има свега пет говорника, који су се јавили за реч. Први је господин Станко Банић.

Има реч господин Станко Банић.

СТАНКО БАНИЋ: Господо Народни Представници! Високи идеал и чаробни сан великих душа нашег троименог народа испунио се.

Аустријско-мађарски орао, што је кроз вијекове велики део посљедњих крвавих година био наш народ држао у тешким оковима својих крутих панца поломљених крила пао је побјеђен са својих висина, а Србину, Хрвату и Словенцу — хвала помоћи савезника и непобедивим редовима српских краљевских пукова и југославенских оделења — засјало је иза дугих стољећа крижне Калварије опет жарко сунце слободе.

Из тамница мученика и из крви и светих гробова наших војда Карађорђа из нашег погаженог Пиемонта, и оскврњеног престоља великог сина првоборца за слободу Војда Карађорђу никло је и узрасло сјеме цјелокупног и нераздрживог јединства нашег, од Триглава и брдске Соче до Вардара, од угарских равница до сињега нам Јадрана. И ово свето сјеме донесе нам већ при јутарњим траковима нашег слободног сунца тисућљетни жељени плод уједињења троименог народа под демократским жезлом народног нам Владара. (Чује се: Живео!) У те дане уздрхтале су у гробовима својим кости праједова и отаца наших, док ми деца њихова опојени рајским ужитком братског сусретаја, грлили смо се и цјеливали. У свечаном руху јавиле су се опет наше планинскиње Виле, и ми смо играли са њима весело коло нашег народног пира.

Нова снага младеначке крви заструјила је жилама нашим, и ми се упутисмо сложено, да на гариштима пустим прожети начелима истинске демократије љубави, етике и правде, градимо нов живот и заједничке нам дворе сретне будућности наше. (Тако је!) Али весеље наше било је кратко!

Тек прве зраке слободног сунца ожарисе брегове и долине реке и сиње нам наше Јадранско море, тобожњи пријатељ, стари потомак млетачког лава, док му отворисмо широм и луке и градове наше, и док му изађосмо у сусрет са почастима савезништва и братства, он нас рани у срце.

Од тада весеље наше претвори се наново у бол и лелек! Зацвилише горко стотине тисућа браће и сестара наших, разочарани смртоносно рањени у најосетљивије жице свет бића свога.

Умишљени бапштиник теутоноског орла на Балкану затвара нам и води у робију понајбоље синове и браћу нашу; у кући нашој мори нас глађу, отимље нам и граби имовину нашу, силом нас раздваја од браће наше, и затвара нам путеве у широки свет; ни именом властитим не да нам се називати, ни језиком својим не да нам се Богу молити!

Са тисућу топова поплавио је он кварнерски кључ нашег Јадрана и друге наше окупиране крајеве милијонима папирнатих летака, силом пропагиране лозинке: »О Италија, о морте!« — или »Италија, или смрт!« (Чује се: Срамота!)

Као одговор на то из Горичке и Трста, из Истре, Ријеке и окупираних крајева Далмације једнодушан одјекује глас браће наше: »Или јединство краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, или смрт!« (Тако је! Пљескање.) Ми верујемо још у снагу демократије света, и правду савезника задужених крвљу синова и браће наше. Али ако нас превари и ова вера, тад нека знаде читав свет, да ће се сва бура Крша и Велебита, Пролога и Биокова, здружити са шумом река, бесом валова и горчином нашега мора, и прелити се у жиле свих Срба, Словенаца и Хрвата, да презирући смрт, устану против сваком оном, који се дрзне са истока, севера, југозапада или ма са које стране да покуша разбити или окрњити наше национално и територијално јединство. (Живо одобравање.)

Слободу и јединство наше саздасмо и откуписмо крвљу. Под цену крви хоћемо и да га одржимо. Хоћемо да га оснажимо још новим везама и вјерскога надајмо се, наскоро јединства, које једино туђинска политика заснова и разби.

Мужевна реч јуначког Регента Његова Вишочанства Александра и Његове Владе, мужевни једнодушни одговор преко овога Народног Представништва целокупног уједињеног народа Срба, Хрвата и Словенаца, нама је најбоље јамство, да ће наша народна лађа одолити бесним олујама свих нових купња те слободна и велика ускренути на сретан и миран живот међу другим народима света.

Слободан сам изјавити у име Далмације, да ће наш народ, та будна и свесна стража на Јадрану, непоколебиво и сложено и борити се, и радити за то велико дјело. (Узвици: Тако је!)

Далмација ће се заложити за потребе, права и интересе свог брата унутар краљевства, и на периферијама Македоније, и Војводине,

Штајерске и Горичке исто тако енергично, искрено и стварно, као и за подворницу испред куће свог Јадранског мора. (Тако је! Одобравање.)

Господо! Што се тиче унутарње форме наше државе, ми заступамо начело демократије, једнакоправности и слободе најширих маса нашег народа. (Одобравање.)

Воља народа мора бити заступана у Народном Представништву. Ни једна група, ни једна струја не смеје мајоризирати другу. Тому ће се мајоризирању моћи избећи само опћим изразитим, тајним и пропорционалним правом гласа, које ће се вршити у великим изборним окружјима. (Тако је!)

Револуцију ослобођења ми смо провели прама вани. Сада је ред да здраву еволуцију проводимо изнутра. Оно што је несавремено и ињило, све оно што баштинисмо од корупције преживјелих бирократских система, мора се из темеља искоренити.

Сваки па и најзадњи пучанин, сељак и радник мора на сваком кораку да осети реформацију и нови свет. (Тако је!) Аграрну реформу треба чим прије провести и праведном мјером дати тежаку толико земље, колико ће му бити dostatно да жуљевима својих руку може прехранити себе и своју породицу.

И диобу латифундија и уређење колоната и укинуће кметских права и социјализацију великога капитала треба радикално решити законитим путевима, осигуравајући животне интересе економско слабих и заштитијући такођер пробитке средњег сталежа.

При диоби земље и provedби аграрних реформа не смеје се апсолутно имати пред очима личне или страначке интересе, већ једино пробитак народа и државе.

На нашем Приморју уздуж Јадрана услед рата италијанске окупације и блокаде пропало је наше поморство, рибарство и трговина, док на десетке хиљада радних сила остадоше без посла и зараде, од којих многи чекају прву згуду емиграције у туђи свет.

Свему томе треба посветити највећу пажњу и већ сада тражити лека!

У многим крајевима нашег народа, особито код нижих слојева влада још данас скрајње и ужасно сиромаштво, голотиња и глад. Овима без оклевања треба помоћи и никакове жртве не смеју да нам се чине превелике.

Недостојан је, од туђинца добрим делом баштињен у нашој држави положај лучоноша наше народне свести и просвете, положај наиме нашег заслужног учитељства, пак и њима и свим осталим радницима у нашој држави треба

омогућити и осигурати примерен и постојан положај.

О унутарњем положају нашег Краљевства имаде разних погледа. Који ће разлози победити о том ће одлучити Уставотворна скупштина. Али ми тражимо да најшире масе, које подносе највеће државне терете, имаду и удјела на влади. (Одобравање.)

Ми тражимо широке самоуправе опћина, окружја и окружних скупина, у којима ће народ сам собом управљати, а неће му заповиједати лихвари, ни којекакви покварени бирократски елементи. (Одобравање.)

Ми незнамо, какову ће одлуку створити Уставотворна скупштина о унутрашњем уређењу Краљевства, али једно знамо, да ми ову државу Срба, Хрвата и Словенаца, која је израсла из крви понајбољих наших синова, морамо под сваку цијену одржати и са највећом енергијом побити све унутарње тенденце, који би јој о глави радили. (Усклици: Тако је!)

Наша је света дужност, да у данашњем тешком међународном положају нашег краљевства окупимо све народне енергије у једну једину резултанту, да избацимо већ једном из своје средине неповјерење и сумњичење једнога према другому, што све знаде наш непријатељ да израби проти наших виталних интереса.

Ми данас не смејемо, како то чини извесна штампа, нашу париску делегацију у Паризу, Трумбића, Веснића и Жолгера на радост Италије делити у два табора, када знадемо, да се читава наша делегација једнаком енергијом бори за наше народне идеале и да иза ње стоји читав наш народ.

Ми не познајемо посебних интереса ни српских, ни хрватских, ни словеначких, него само заједничке нам интересе једнога нам народа Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. (Бурно одобравање.)

Ми смо осведочени, да ћемо своју младу државу уредити и подићи само на основи потпуне слоге поштивањем међусобних права и слободе свести и вјероисповести. (Узвици: Тако је!)

Ми требамо унутарњи мир у политичком, социјалном и културном погледу. Непријатељи су наше младе државе сви они, који би хтели да је растроје и разграде смутњом на политичко-странчарском, социјалном и културном пољу.

Господо, нека нам је света опорука великог борца и евангелисте нашег народног уједињења: »Ви сви, који сте сјеме некрвављеног народа, мислите само на то, како ћете све своје моћи, све своје силе, сву своју љубав посветити благо-

дати нашег југославенског народа Срба, Хрвата и Словенаца».

Изјављујем, да ће наша странка гласати за предложену адресу. (Бурно одобравање и пљескање.)

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ : Има реч господин Матко Лагиња.

Др. МАТКО ЛАГИЊА : Поштована господо народни посланици ! Тешко је после толиких сјајних говора, после толико поезије и после толико збиље, колико смо чули у ова два дана расправе од стране господе заступника, да се ишта ново унесе у расправу толико знаменитог предмета. Зато ћете ми извинити, ако и нехотице упаднем у које понављање, које је свакако сувишно, али сам се одазвао жељи не само свих мојих другова из ужега мога друштва, него и другова господе посланика из осталих крајева, да се и из Истре чује један глас у овој важној дебати од стране оних, који су позвани, да у име њезино говоре. (Бурни усклици : Живела Истра !)

Господо, дозволите ми да прије свега изразим дубоку моју захвалност светој провидности, која ми је дозволила, да у одмаклим данима свога живота видим извршен мој давни сан. Још од младости своје снивао сам ја о најширем уједињењу нашега народа и наше домовине.

Велики, прерано у гроб положени др. Јован Скерлић, који је вама на истоку био ближи него нама, он вам је протумачио студије и народно дјеловање мога Великог учитеља др. Антуна Старчевића. Многа су господа зло разумела улогу тога великога човека на уједињењу народном, што је мени згодно данас да поменем, а што је он уједињење народно хтео и желео и мислио, да мора да буде под једним именом, то је, господо, могла бити његова погрешка и заблуда, као год што је могла бити погрешка и заблуда оних, који су под другим или трећим именом, захтевали јединство народа (Одобравање.) Ми који смо радили на томе често смо пута измучени могли и погрешити, али смо радили с љубављу на ободу велике наше домовине с тим циљем, да постигнемо уједињење цјелокупног нашег народа, па се је дешавало, да покадгод дођемо и у размирице о чисто државно-правним питањима нашим, али се је ипак то радило с једном једином тежњом да све то буде једна држава, једна домовина наша. (Одобравање.)

И зато, као што сваки Словенац мора да види у тој форми нашега уједињења потпуно извршен свој идеал, као што мора да сваки Србин у томе види потпуно извршен свој идеал, тако и ми Хрвати видимо и поносни смо, што је

наш идеал извршен, јер је, господо, у овој држави Срба, Хрвата и Словенаца, и Хрват постигнуо своју државну слободу. (Пљесак.) Тако од сада унапред, ако нису досада сви овако тумачили, тумачите наш положај. Кад је Хрват дао вјеру, неће њоме кренути, ма што се догодило ! (Пљесак.)

Ми смо, господо, одлучили, да поднесемо одговор на престољну беседу. Били смо тако сретни, те смо се ујединили од прве до задње беседе, што ћемо рећи, сви као један. То је по мом суду одговарало нашој дужности, одговарало је временима и часовима, у којима живимо. Ми смо, господо, у тому одговору, који данас већ сви знате договорили се, да одамо дужну пошту седому владару, и младому његовом намеснику и владоцу у његово име. Дали смо пошту седому потомку онога Карађорђа : »Кому све препоне на путу беху, али ипак циљу досије великом, из мртвих живот дозвола дуну живот српској души!« (Пљесак.)

Ја ћу прећи преко великих заносних речи, које су се већ чуле и на војску, и на све мученике и на све, који су трпели, јер мислим, да преко онога, што је речено, свака би даљња ствар била више можда једно сувишно опетовање него израз онога, што је сваки од нас који није говорио, ћутио, кад се је говорило. (Тако је!)

Ми смо се, господо, такођер такли положаја на међама наше домовине и изван међа наше домовине. Изложили смо владоцу наше мњење, како да се наша вањска политика уреди, како да се поступа у смјеру, да нам и оно, што још није данас окупиљено овђе, што нам туђинац оте и један и други, или кани отети, да се нама очува, да се очува за увек.

Наша је међа било Срба, Хрвата или Словенаца, било на западу на Сочи, или на Јулским Алпима, и на истоку све онамо докле сиже наша реч, докле сижу наше задужбине, докле сиже наше повесно право и то у Буњевачком, и у Војводини као и у јужном делу самосталне краљевине Србије. Ја ћу себи дозволити нешто касније у томе погледу нешто рећи, у колико се то односи на мој мили завичај, на западни део наше домовине.

Дозволите ми сада да се осврнем укратко још на неке делове садржине наше адресе, у колико се они тичу унутрашњег нашег уређења. И ту нећу опетовати оно, што је са разних страна и боље и љепше речено него што бих ја могао рећи. Дозволите ми да споменем ово. Ми смо се споразумели сви, да у овом добу до конституанте уредимо наше јавне ствари до оне мере, до које је то нужно и потребно, да се уреди привременим уредбама. То је, господо,

формула, облик потребит са две стране. Једна је што ми тражећи установљење најпотребнијих, најнужнијих потреба, не треба да губимо времена у тежким далековорним и далекосежним кодификацијама, које би законодавна скупштина, која се има састати делом, или великим делом, могла и баталити. Ми се зато у првом реду треба да старамо да се лепе и слободне установе досадашње краљевине Србије пренесу са најнужнијим, најпотребнијим додацима или изменама и на остале делове наше нове државе Срба, Хрвата и Словенаца.

Опширније наше становиште означно је поштовани друг др. Дринковић, и ако ја што речем у томе погледу, не треба да буде изречено у име свега клуба, може бити и моје особно мњење, које сам тако слободан, као старији, да изразим увек у нади и мислима, да се то са начелним становиштем нашега клуба не може да коси.

Ми хоћемо, господо, и у том смо сви сложни, да се што прије проведе изборни ред за уставотворну скупштину. То је крвава наша нужда, јер док ми небудемо имали утврђеног Устава наше државе, докле можемо које-каквих слабих судова у том погледу имати од иноземства. Ми треба да тај изборни ред установимо прије, него ли се наши мили и испавени ратници поврате у домовину; јер како знате за тај је повратак и законом одређено, да се може догодити тек након више мјесеци. Да ми стојимо за то доба прекрштених руку, и да тек онда ступамо к расправљању и установљењу изборног реда за Уставотворну Скупштину, изгубили бисмо све оно вријеме, које међуто тече, те би се нашли неприправнима овај час, када се наша војска поврати својим домовима, и када се демобилизација потпуно проведе. За то је нужда, да се тај дио нашега посла проведе што прије. И у том погледу је сувишно спомињати, да ја као и сви остали моји другови стојимо на тврдом становишту, да се у нашој земљи и на цијелом територију нашег Краљевства заведе такав изборни ред, који ће омогућити сваком појединцу ове државе, сваком члану њеном, у сваком његовом смјеру и појединаца, и појединих, до сада хисторички подјељених скупина — које могу имати и своје боље, и слабије традиције — да је све то могуће извести пред форумом нашега суда. За то је и пужно провести изборни ред такав, који ће свакој струји дати могућности у дјеловању нашег државног живота. (Гласови: Тако је!) И ја сам приправан да ту одмах корегирам; и у том случају има само једна странка, којој ту нема мјеста и која ту не смије бити, а то је она странка, која би ишла за тим, да растргне је-

динство наше и да ослаби независност наше домовине. (Аплаус. Гласови: Тако је!)

За све друго ми ћемо се тим лакше споразумјети и договорити, чим се можемо само позвати на то, да смо сви пуни вјере један у другога и да нема више никакве сумње међу нама и да би било у неким странама чисто немогуће појмити и неодвисност државе и слободу домовине тако, кад би једна или друга скупина, кад би један или други крај наше домовине могао и посумњати, да му изборни ред доноси неко понижење у државном животу. (Гласови: Тако је!).

Господо, у адреси смо се такли питања аграрне реформе. Рекли смо, да смо задовољни што је влада изрекла начело, да се имаде дати земље оному, који је нема, и да унапред немају постојати феудални односи. Стојећи на том опћем заједнички прихваћеном становишту, којему не може питко од нас да приговори, јер смо синови једног народа, одгојени као демократска чељад. Ми послѣје тога демократског начела можемо додуше имати и врло различних назора у погледу самога провађања тих начела, али то нас неће моћи удаљити.

И у том погледу да будемо братски и сусретљиви и дозволите, господо, ако буде нечега више, ако буду веће разлике у нашим мнијењима, то не значи, тобож некакав ексклузивизам, некакво назадњаштво и непријатељство према маси народној, него има да значи, да имамо поштовати и у склад довести све интересе, који имају и у дело да се проведу точно и на задовољство свих.

Ја нисам, господо, никад зазирао јавно и отворено рћи све оно, што ми је на души у моменту, кад држим, да је важно и потребно, да се изнесе што. Ја кажем, да ћемо данас, у том погледу, а Бог зна, хоћу ли баш и ја имати среће да о томе говорим, и на томе радим и своје мњење искажем, да можемо велике среће и велике благодати донијети народу једном аграрном реформом, али исто тако, ако проведемо ту аграрну реформу у реду и на задовољство свију, у колико је задовољство могуће при различитим назорима, који могу довести земљу у велике тразавице, у велике неправде и у велико зло. (Гласови: Тако је!)

Ја сам, господо, мнијења у првом погледу, да онога часа, кад дајеш некоме оно, што ја држим, што је данас било моје, онда мораш са мном говорити. И мора да говори са мном и влада, и онај, коме се има узети и онај, кому се има дати. То је једно начело, кога се имамо држати, и то начело за мене вриједи исто толико и једнако било да се данас одузима земља босанском аги, било да се одузима бановском велепосјед-

нику, било да се одузима латинском самостану, било српском манастиру. (Гласови : Тако је !) Јер, господо, сви ови, који можда су и најмање до тога дошли отимачином, а они нису дошли до тога иметка ни отимачином ни разбојништвом, нити којекаквим неправедним и недопуштеним средством (Глас : То су задужбине !), они немају много права на њих. Господо, у старинске влаштине они, који данас заступају аге и бегове у задужбине наше манастире и самостане, у велике посједи наше не можемо рачунати, да је то све отимачина и зло народа. (Тако је !)

Друго је начело по моме суду то, да онеме, коме се има земља дати, има му се дати толико, колико је он у могућности, да обради, и колико му је потребно, да себе и обитељ исхрани. Ја би још и преко тога, господо, ишао. Данас једна обитељ од 5 чланова може бити, сутра ће бити 10, и ја би то либералније кројно, али уз један захтјев и уз један увјет, господо, да онај, који добије земљу, да гаранцију и сигурност, да је у стању, да ће ту земљу и обрађивати и да ће се он поштено својом муком тамо мучити, и да ће се од тога хранити. Ми ту, господо, морамо веома обазриви бити, јер дарована ствар много мање вреди, него заслужена.

Треће, господо, за мене аграрна реформа неће имати среће, него може имати напротив врло велике несреће, ако истодобно не загарантујемо нешто, што је »од тебе узето па мени дато«.

Ми морамо да истодобно са аграрном реформом провађамо два велика принципа, наиме, да оно, што је сељанин, ратар, земљодјелац добио, да оно не пређе буди како у друге, треће и четврте руке, па да се расплине, да не буде ни њему, ни аги, који је пре имао, ни господину, који је пре уживао.

Господо, у поретку нарави ми знамо, да има врсте тјелеса : крутине, текућине и плин. У поретку народне економије има такођер три врсте тјелеса, које одговарају споменутиим врстама у нарави. Крутинама одговарају некретниине, текућини одговара текући новац, чиме се једно претвара у друго, а плин одговара оно, у што се сељак најмање разуме, и што га највише тлачи и тере, а то су разне спекулације, банковне спекулације људи, који иду за тим, да опет саставе оно, што су јучер раставили, да се опет створе латифундије, па да се тиме сељанину, који је добио, отима не само његова земља, него да му се отима мука, да му се отима рад, и да то њему не буде користило колико би морало и требало да користи. Дакле, ми морамо осигурати земљини посјед истодобно са аграрном реформом. Ми морамо створити гаранције, да овај велики слој нашег народа, у погледу онога

што добије у своју властитост, не ће бити и не ће смети, да буде израбљиван.

У нашој адреси, господо, споменули смо сви, као један и то, да ћемо се бринути и за другу врст великих слојева нашег народа, да ћемо се бринути за радништво, које није сељачко, да ћемо се бринути за све оне, који живе од труда својих руку, или од труда руку и ума заједно, јер и ти су радници потребни. У том погледу нећу да дуљим. Држим да је то захтев свију нас, да се социјалном законодавству посвети сва дужна брига.

Особитим задовољством морамо сви поздравити једнодушну изјаву, коју ће владалац наћи у нашој адреси, наиме, да нам је особито на срцу брига и да ћемо се старати за све оне, који су током овога грознога рата буди којим начином страдали ; да ћемо се старати не само за оне, који су умирали на бојним пољанама, или који су умрли, те им је сирочад остала и кука и пати се на голим гариштима, него и за оне, који су били прогањани, који су били мучени на сваки начин, и којима су имена остала заборављена, јер су се борили начином другим, него ли је баш љути бој у рату. Сви ти, господо, треба да уживају особиту бригу Народног Представништва и ми не треба да жалимо жртава, да им се у суесрет дође што је више могуће, и што подеснијим начином. А начина има, господо. Споменуо га је и наш друг поштовани господин Дринковић са врло ако хоћете драстичном, али потребитом нужном реформом.

Треба наиме, да сведемо благостање нашег дела народа на оно, што је имао пре рата, и што током рата није заслужио ни особитим трудом имао, ни особитим трудом руке своје, него што је заслужио хитрином и шпекулацијом на терет велике већине и огромне масе народа. Ту ће моћи бити говора о томе, колико и какве ће се камате признати, каки ће се прираштај признати поштено и достојно на оно што је било пре рата. А оно што је приреска нездравог, оно је приреска непоштеог и неморалног, те треба да иде у народ и да се народ од тога храни, а у првом реду они, који су изгубили било пригодом каквих шпекулиција и послова своје хранитеље, јер су хранитељи на бојном пољу умирали и за те. Тако, господо, држим, да сам прошао све оно, што је главније у адреси речено и у погледу нашег унутрашњег уређења. Дозволите, да се са неколико речи осврнем на наше стање према данашњем времену. У томе погледу ја ћу се, господо, степнути како рекох на сам онај педаљ земље што брани нашу границу према Сочи. Нарочито на ону нашу покрајину, коју оплакује наше сиње море, и која има за скрај-

ње тачке с једне стране Трет, а с друге стране Пуљ, с треће стране Ријеку. То је покрајина Истра, господо у том погледу, у погледу окупације нашег мора, нашег Приморја са стране власти, која је тамо дошла дозволом и мандатом својих савезника из сјеверне Америке, на име власти краљевине Италије, о будућности ја томе немам много додати. Ја имам само да вам предочим ово: 13. овог месеца предложила је делегација краљевине Италије мировној конференцији своју споменицу, службени меморнар, у коме разлажу, шта траже од наших земаља и од других. Италија тражи продужење својих граница до развођа Бремеро у Тиролу, онда иде даље према истоку па тражи све врхове Јулијских Алпа све до Реке, и преко Реке онолико, колико то по њезином империјалистичком схватању треба да има. Данас још тражи некијико километара, па онда иде дуж Краса околу Сења и Велебита, па онда засијеца као што знате и даље у половивну Далмације на све скоро котаре. Службена Италија, господо, хоће да то утемељи слиједеним разлозима. Мени кажу, господо, ослобођен је мој народ, кога је туђин тлачио. Тај туђин јесмо тобож ми јужни Славени, ми Словенци, Хрвати и Срби. О томе тлачењу не може да буде никакo оправданог говора. Ми италијанском народу, који смо с њиме живели у борби за једнакост, за оправданост нашу, за увођење наше народности у оним крајевима, где су Италијани исчезавајући мањином створили великим делом само умјетну већину. Ми, господо, нисмо никада њима ништа на жао учинили. Ако се они можебити туже на тлачење са стране бивше Аустрије, онда им ведрим челом можемо рећи да тога тлачења није било. Тлачени од бивше Аустрије били смо ми Словенци, Хрвати, Горичка, Трет и Истра, а да је томе било тако, најбоље доказује тридесетгодишњи политички и ратни савез између краљевине Италије и бивше Аустро-Угарске (Тако је! Пљескање и живо одобравање). Тај је савез, господо моја, био негација нашем елементу на Јадрану, тај је савез био уништење нашег елемента, помоћу наше легитимне династије, и тобож легитимне владавине. То је било једно варварство, каквом у историји нема пара и ја ћу се само са неколико речи дотаћи, да видите у каквим смо прозотама ми живели и у каквим живимо и данас.

Италија вели: треба ми реконструкција у моме географском и историјском јединству. То значи, господо, узети четири стотине хиљада Немаца, и осам стотина хиљада нашег народа, да се Италија тобож узмогне рекон-

струисати у своме географском и историјском јединству. То је њихов смер. На Бренеру тамо можда могу имати право. Тамо им се може свакојакo претерани империјализам опростити страхом и бригом од навале народа, од стране једне велике државе, од навале народа, који свој пораз свакако неће моћи тако нагло заборавити

Господо, ако они питају за линију Бренера, због које би неколико хиљада Немаца задобили, то неби одговарало строго начелу одређења народа, или, како рекох, оправдало би донекле идеју, да се имају бранити проти свакога будућег продирања. Код нас, господо, тога нема. Да је њихова историјска и географска линија на врховима Јулијских Алпа, то је политичка и историјска етнографска лаж. (Пљескање и живо одобравање.) Оно, што они зову Порта Италије на снежнику према Корушкој, оно није била задња међа Италије географске, оно није била задња међа италијанске нације, оно је била јединствено њихова сратешка међа, да продиру против Сиска, Срема и тако даље, и да завојшти некадањом Дацијом; по чему имамо у рукама доказа. То би значило, господо, Порта Италије по њима; то би значило тобож њихово географско јединство.

Историјскога права на ове земље, које спомињу, они немају. Историјско право неутврђује се више и ако је вредило до пропасти Венеције, и док су Велики Наполеони изјављивали начело народности. Историјско право не темељи се више на сили и отимачини, историјско право Венеције била је једна сила, једна сила, упућена и делегована само на то, да они од нашег народа на Јадрану створе јаку војничку крајину, па да оданде поберу војнике, који су по Леванту њихове послове морали ширити и њихову трговину штитити.

Најзад службена Италија наводи трећи разлог зашто тражи ове крајеве. Она каже, да јој треба једна гаранција, неопходно потребна за њену сигурност са ове стране на мору и на копну. Ту сам већ казао да се Италија нема од нас чега бојати. У целој историји, за свих 12 векова што смо заједно с њима, нема ниједног нашег навалног рата на Итлију. Оно што су тамо поједини наши јунаци предузимали пре више стотина година, то је била само света одбрана, то је била њихова одбрана да заштите оно неколико наших морских галија, да одбране и заштите трговину на Јадрану. А, господо, иначе све што смо запоседали до Соче, све смо то запосели мирно, запосели смо без оружја; запосели смо пусту земљу, коју није имао тко обрађивати, обрадили смо је и њу су наши очеви

крвљу натопили, и за то ћемо ју ми чувати до крајњих граница.

Службена Италија у тој споменици позива се на то, да она националним мањинама и њеном склопу признаје и гарантује право опстанка, па се нарочито позива ту на ивородце из Аосте, и на ивородце из Сетекомуна. Како је у Аости, и како је Седам општина, ја то не знам, јер тамо нисам био. Али како је на Горњој Адизи, то добро знају наша браћа Словенци. Тамо, господо, гине 50.000 нашега племена. Тамо, господо, нема ни једне јавне пучке школе, нема ни једног сина свога језика у читавој јавној управи. То је та правда, то је та заштита, на коју се Италија позива и којом проговара Европи и конференцији мира, да ће и нас штитити! Ето, господо, како ради Италијанска влада у крајевима, које је окупира на основу лондонскога уговора! Долично је наша влада на уста господина Председника Министарског Савета изјавила своје становиште према томе; долично је било према томе говора са разних страна овог поштованог дома. А како та окупациона власт врши Хашку конференцију, како врши међународне установе, како врши човечанску и културну мисију. Чујте, господо. Ту се, господо, прогоне јавни чиновници; прогони се чељад са свога огњишта, јер се увијек у њима види човјек, који је одважници, човек, који нешто више зна и који може онај народ бранити.

Ту се не дозвољава нашим свећеницима по селима и по градићима служба божја — миса јавна, миса певањем. Зашто не, господо?! Јер у том певању мисе ми смо очували од старина били онај чист племенски стари наш језик, као што је случај у целој крчкој бискупији у целе три жупе, а то смо очували делом и у неким крајевима Истре, бар у толико да оно, што није тајна миса, оно што се народу даје чути, то је певање, оно је у нашем модерном језику. У једној рецензији каже се, да је то старији него наш књижевни језик. Они иду у том погледу и даље, и недозвољавају нашем народу, да чује на нашем језику ни посланице апостоле, не дозвољавају да чује еванђеље на своме језику, јер стоје у самој цркви до зуба наоружани карабинери за све време службе док свештеник не сврши мису. То, господо, нису претеривања, то су службене вести, јер имам као посланик за Истру таквих оптужаба на стотине. За те тужбе зна наша влада, а надам се данас и већина делегата наше мировне конференције. Ја их са овога места уљудно и тешка срца позивам, и осведочен сам, да ће они са своје стране

уложити све, да та варварства, господо, једне државе, која је за нас била културна држава — да за та варварства дозна цео свет. (Живо одобравање и плесак.)

Док у својим огласима и у својим одредбама, које окупационе власти чине у усменом саобраћају, господо, нигде речи нашега језика нема. У најчистијим нашим општинама, које је историјски и критички проучио Владимирски, утврдио је, да су то најпрочишћеније наше општине. У тим најпрочишћенијим општинама уведени су свуда талијански комесари, та општина броји 24 тисућа становника, а ја то знам, јер сам и ја њен припадник, тамо нема ни десет Талијана и пред тога броја та општина приморана је да се служи талијанским језиком. (Чује се: Па они су гори од Бугара!) Они иду тако далеко, те су донели и поједине одредбе о валути, одредбе о нашој круни и одредили курсе како се има рачунати курсе према њиховим лирама. Они су посредили читав јаван живот како су хтели ма да је наш народ трпео и имао преко хиљаде губитака.

Они су жртва међа или граница на демаркационој линији тако херметичка, да наш човјек не сме овамо, његов еспап не сме овамо, његови не смеју овамо. На овоме се односу не може останути дуже времена. Нама иде и може ићи оно што се преко талијанскога Народнога Већа прокриомчари у Истру: Дакле, господо, ми смо у погубелји националној, ми смо у погубелји економској, ми смо у погубелји да нас сатре једна сила, која нема права на нас, нити га је икада имала. Ја са овога места придружујем се свима онима протестима, свима оним просвједима који су се са ове стране чули и молим, господо заступници народни, да будемо у томе такођер као што смо се до сада показали сви једно те једно. (Одобравање.)

Једно још дозволићете ми на коју се позивају домаћи изроди одгојени под савезом аустријско-талијанским, која је опстојала и на што се позива службена Италија. То је господо, што пресиче све фарисејшћине. Они кажу: Ајдемо на ваше гробове, ајдемо на ваша гробишта, па ћемо наћи ако не искључиво, а оно огромну већину талијанских написа. Ево вам најбољег знака који народ живи у тој земљи. Господо, изашла је у новије доба чак једна књига са тим именима тих гробних написа. Изволите узети на знање ову свету истину. У Истри се је од вазда владало олигархијски јер је овештала аустријска монархија занемаривала и стало јој је било до тога да се већина народа не предаје свом осећању, и да се не манифестира у јавном животу. Тако се је

десило да су код малих градића талијанских од 500—800 и 1000 душа па и до неколико тисућа душа биле закупљене велике наше и прострапе општине са хиљадама народа. Изборни ред је био такав, да је та олигархијска влада, и та олигархија најјачим нашим жупама по 50 до 70% нашег становништа било укинута. Ја сам сам био сведок тога, јер сам водио једну парницу ради тога, што је неки човек хтео две речи дати уклесати у камен, па их и уклесао на успомену своје верне љубе. То му нису дозволили јер су казали, да то до сада није био обичај. Кад је он понова молио, да му се допусти да метне тај патпис, одговорено му је, да несме, јер да је то противно јавном реду и поретку. Такве установе аустријског судништва немају ексекутивне вредности. Онда је ствар дошла натраг к општини, и општина је казала да то вређа јавни поредак и да би због тога настала буна у граду.

Ти су одношаји били у нас до пред мало година. Сад без обзира нато, да је та груба сила нама кратила стављати написе на гробове у нашем језику, без обзира на то, да сиротиња нема новаца, да држи или откупљује гробове за више година, без обзира на то, да су стари написи од 4, 5, 6 стотина и више година на нашим гробовима већ поништени, и да су били глаголски, без обзира на све то, ја вас питам, а где су написи на гробовима милијуна оних, за које се до сада није знало, где су написи на гробовима милијуна оних, који су стварали своје домовине, где су написи Спартакуса, за кога наш пјесник каже, ни у Риму не би муке, док се није Спартак врго у хајдуке?! Свим тим, који су умирали за слободу своје домовине, који су били заборављени, не ћемо тражити доказа њихове народности по том, је ли им гроб означен или није означен — ни нашем Еугену Кватренику није означен гроб, — него ћемо тражити доказ њихове народности у живом народу, који је данас онде, који данас онде оре земљу и топи је својим знојем. То је народ јединствен с вама, браћо, од куда год сте, и ја вас поздрављам у име хиљада и хиљада оних, који и тамо данас трпе и јаучу за слободом, а који носе најљепша ваша презимена. Ја вас поздрављам у име наших Милановића, Драгозета, Перковића, Радошевића, и тко би их све набројио? (Опће одобравање и пљесак). На концу, господо, сувишно је да речем, јер је то већ изјављено у име клуба, коме имам част припадати, да ћемо ми сви као један гласовати за предложену адресу. (Живо одобравање, пљесак и поклици: Живео!)

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ: Има реч господин Михајло Ивановић.

МИХАЈЛО ИВАНОВИЋ: Господо, не налазим нужним уверавати о једнодушности народа у Црној Гори за уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, а сматрам за дужност у име тог народа одушевљено поздравити величанствени триумф вековне борбе и напора за уједињење. Оно је заслужено крунисање вековних напора ратних, културног рада и свесних тежња. Та је свесност најјача гаранција, да је наша заједница трајна и наше јединство вечно.

Господо Народни Посланици! Парламенат врши своју најсветију дужност одајући заслужено признање онима из чијих је костију саграђена зграда наше данашње слободе и будуће народне величине. Али, господо, и ако нерадо морам приметити, да није вођено обзира о једној нашој покрајини — у нацрту адресе — чији су аманети оличени у вековним борбама за уједињење и ослобођење, која је сачињавала видан део храбрости наше нације, и која је прва остварила државну идеју, то се надам, да ће Народно Представништво у специјалној дебати о адреси имати реч признања за оне, који су по речима великога песника Мажуранића: »Заточници мријет навикнути«. То сам имао да кажем.

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ: Господо, дајем десет минута одмора. (Настаје одмор.)

(После одмора.)

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ: Господо да наставимо посао. Има реч господин Илија Илић.

ИЛИЈА ИЛИЋ: Господо народни посланици! По уобичајеној парламентарној пракси толерира се, да се у адресној дебати, као одговор на престону беседу у крупним потезима изложе погледи на најважније догађаје у скорашњој прошлости, и на актуелна питања која се решавају, или имају да се доврше у наредној сесији.

Обећања дата у адреси морају бити тачно испуњена, ако се жели, да парламенат остане на висини свога позива.

Предложени нацрт адресе одговара положеним захтевима.

Због превелике важности покрепутога питања које је на дневном реду, адреса опширно излаже жеље народа у разграничавању наше територије, а у генералним линијама обележава програм ове сесије.

Многи говорници, који су пре мене говорили, претресали су сва питања опширно и ја

не бих имао смелости да се после њихових аргу-
ментација и изложених говора јављам да нисам
из крајева, који су у овоме рату много патили и
много страдали; да нисам из врањског и то-
пличког окружја, који су дали велике жртве на
олтар отаџбине.

Ја узимам реч, да изразим и да им изјавим
бол на пострадале њихове чланове, да изјавим,
да ће народно представништво о њиховим поро-
дицама водити рачуна.

Дозволите ми један кратак увод, па да пре-
ђем и на ово питање за које сам узео реч.

Случајем ратних прилика ми смо у наше
народно јединство увели можда највећи коэффи-
цијент наше моралне и наше физичке снаге. Док
су остали балкански народи па и европски
имали да изврше концентрацију одвојених про-
винција, и да уједначују дијалектичке разлике,
дотле смо ми имали двоструки задатак, да изгла-
димо провинцијске особености и да одбијемо на-
валу турског, свежег и фанатичког племена,
које се беше устремило на средњу Европу са
циљем, да на бечкој катедрали заблиста полу-
месец.

Ми смо, господо, после малих
отпора пропали, али ту у нашем
паду лежи васкрснуће нашег
троименог народа Срба, Хрвата
и Словенаца. (Одобравање).

На Косову ми смо једновремено показали
здраву основу наше државе и народног орга-
низма и болно осетили рђаве последице нашег
партикуларизма, оличеног у оделитим аутоно-
мијама и жупанијама.

Турчин нас је увредио и освестио, и тада
је у души народној извршен најдубљи пре-
окрет. Освета непријатељу за повређено на-
родно достојанство и повраћај отаџбине, био је
наш народни завет. И та мисао постепено је
расла, ширила се и захватала све слојеве нашег
друштва, загревала је и одушевљавала је све
Србе, песмом и предањем преношена је с гене-
рације на генерацију и најзад се кристалисала
у најплеменитију страст: ослобођене своје
подјармљене браће.

Повучени у села, планине и гудуре, оста-
вљени сами себи без организације, без власти
и господства, ми, као чланови витешког и за жи-
вот способног племена, имали смо једну жељу,
да се ослободимо ропства.

И у почетку прошлога столећа, та се идеја
персонификовала у народном генију Карађорђу,
који је организовао први народни устанак
зговорно спреман и извршен, уз учешће це-
лота народа, у чијој средини није било разлике
између интелигенције и народа. Све је било

једнолично и таква демократско-патриархална
држава конструисана под Карађорђем и Ми-
лошем задржала је све до данашњег дана своје
главне основе, и кад се данас каже, да је храбра
српска војска пробила непријатељски фронт,
може се рећи да је то учинио српски народ,
као год што се њему имају приписати сви по-
литички успеси, јер је он водио традиционалну
политику од почетка до краја. Покушај 80-тих
година, да се та политика промени, једнодушно
је одбачен.

Господо, ми силно волимо нашу земљу, јер
смо је сами створили, и та снажна љубав осе-
тила се у изгнанству, а понајвише у земљи у
заосталом Српству. Кад смо се после двомесеч-
ног повлачења нашли на туђем земљишту из-
гледало је, као да смо се пробудили из тешког
сна, а тако је морало бити у народу са душевним
диспозицијама и интелектом какав је био Србин
од свога насељења и постанка.

Господо, ни грчки устанак 21-године, ни
румунски ратови за ослобођење не могу се упо-
редити са нашим. Бугарска се није ни ослоба-
ђала. И ето те специјалне околности створиле
су једну племениту и оптимистичку душу,
способну да се заложу за своје државно биће,
и да остане верна савезницима. Зато је, господо,
због овако добрих особина Србин био дубоко
потрешен губитком своје земље, са којом се тако
сродно, коју је тако волео, и за коју је крв про-
ливао, и та јака и велика приврженост своје
отџиништу посведочена је у сталним побунама,
које су за време трогодишње инвазије избијале
у свима окружјама Краљевине Србије, нарочито
у оним, који су били под Бугарима. Пропаст
наше државне организације и замена наше демо-
кратске управе са бугарским аутократским ре-
жимом изазвала је јаку реакцију у свима кра-
јевима, а нарочито у топличком округу, који је
по својој склопи и распореду насељења више
аутономна јединица. Становништво је тамо
више независно по у другим крајевима земље.
Ту је побуна претворена у прави рат, у коме
су учествовали готово сви грађани. У почетку
су устанци имали успеха, али доласком много-
бројних бугарских пукова, побуна је била у
крви угушена; бунама су предходила многа
интернирања, апшења, одузимања имовине
у свима окружјама источне Србије. Није
овде место, да у детаљима описујем развој
догађаја, али се може рећи да је устанак у То-
плици друга народна епопеја. Згаришта пору-
шеног Лебана, Куршумлије, Александрова,
Крушца и других места у питомој равници
више но легенде указиваће потоњим нарашта-
јима на Топличане и ветеринске усташе, као
што споменици на Чегру и Руднику изражавају

силни напор српског народа, да живи у слободној држави.

Ја помињем побуне да се види колико је Србин прожет љубављу за домовином. У центру бугарске деспотске државе, у близини бугарских власти и војске, он устаје да стресе са себе пасивнички туђински режим.

Господо, и у тој идеалној борби само у два округа, врањском и топличком пали су многи јунаци, не зажалив ниједног тренутка своје животе. Уз узвике : Живело Српство ! мајке су издисале на вешалима, деца и жене су умирали, а јунаци на стрељању позивали су друге грађане на отпор.

Да наведем карактеристичан, ужасан пример бугарског зверства. После угушене побуне Бугари су бесомучно јурили по селима и гдегод су кога нашли стрељали су га, вешали или убијали. Тако је пало хиљадама људи, више но у рату између непријатељских војска. У општини батајничкој затворили су 17 грађана у једној згради сазиданој од земље и цигла, ту их затворили и запалили, и они су у највећим мукама, после неколико сати издахнули. (Узвизи : Слава им !) Јаук и писка разлегао се по целом селу, али им нико није могао прићи јер је била постављена стража око куће. Бугари су у масама убијали људе, по 30 до 40 везаних, и онда су их плотунима стрељали, или појединачно убијали. Они су натеривали да отац веша свога сина ; они су убијали мајке у присуству фамилија, синова и кћери. Они су тукли грађане батинама на зборовима селским и општинским ; они су усијаним веригама обавијали тела својих жртава. Ја овде не могу да изнесем сва она њихова зверства и злочинства, али ово што сам казао биће довољно, да се јавно мњење упозна, да се зна, какве су муке наши становници у источним крајевима трпели. Бугарима ово није први случај, они су то исто радили 1885. године, о томе има и статистичких података. Потребно је да се ова зверства извиде, и да се кривци казне. Грађани подижу тужбе, али се кривци не могу пронаћи. Софијска влада неће да изда кривце који се налазе у њеној средини, јер је она издавала ове наредбе у циљу да се Српство сатре. Срби су са највећом одвратношћу примили декларацију бугарске владе, да они у подседнуте крајеве долазе као ослободитељи, зато су изазвали гнев Бугара, који се доцније потенцирао до бесомучности.

Министарство иностраних дела није имало успеха у тражењу, да се оптужена лица екстрадирају, зато се ми обраћамо јавно европском форуму, да нађе начина како ће се ти кривци предати редовним судовима да одговарају за

кривице и злочинства, која су починили. (Чује се : Тако је).

Господо, међународно право заштићује само политичке кривице, али ово нису политички кривци, ово су зверства најниже врсте. (Одзив : Тако је !). Мародерства, која су вршена над слабим, незаштићеним народом, који је остао без суда, без војске и без одбраге. (Одзив : Тако је!) Злочинства ове врсте почињена су из најнижих мотива, из жудње за новцем и да се задовоље повинистичке страсти, тако јако развијене код Бугара.

И, господо, ја налазим да се томе треба одазвати, да то тражимо енергично, да добијемо задовољење и да се сви виновници тих злочина казне, јер се мора и право је дати задовољење пострададом становништву из тих крајева.

Као што сте видели, господо, ја сам изнео и то ми је била намера да изнесем, да је Србин уложио у ослобођење и уједињење наше све, што је могао уложити. Он се је борио и на солунском фронту, он се је борио и у унутрашности земље. У тој борби у унутрашности узимали су учешће не само војници, него и сви други, који су остали у земљи без разлике пола.

Господо, наше племе има врло лепих народних осебина. Те лепе наше народне осебине инстинктивно су нас увеле у коло данашњих наших савезника, у коло оних народа који су на својој застави истицали борбу за мале народе, у коло оних народа, који сматрају да је цјелокупан друштвени прогрес заједничка тековина свих и великих и малих народа. Међутим ови погледи противни су принципима наших непријатеља који у демократизму, у народној солидарности и у слободном човеку гледају назадак и сматрају да се последња реч не може дати неспособној маси народа кога сматрају неспособним за решавање великих социјалних и културних проблема. И по томе што смо у заједници са нашим културним савезницима чији је идеал право, а не сила, у основи је противно нашем народном карактеру и нашим историским задацима — завлађивање. Ми нисмо били империалисте већ смо се стално борили за наше и за опште добро у шта смо унели сав наш морални и материјални капитал. Крећући се од нашег постанка у правцу еманципације од туђе превласти, сарађујући на нашем задатку, једновремено смо се залагали и више но за себе истрошили у борби за опште човечанске циљеве. Као год што су Французи одбијали навалу Маура преко Пиринеја тако смо и ми одбијали навалу Азијата на Балкан. И у овоме светском рату, у коме се као резултат јављају сви наши добитци, ми се јављамо као борци противу германске инвазије на Балкан ; да се

преко нас не дохвате Средоземног мора, те да запрече благотворни утицај западних народа на нецивилизована племена у Азији и Африци. У тој тешкој борби ми смо успели да реализујемо наше народно јединство, јер по узвишеним божанским законима добро свагда мора превладати и истина побједити. И ми морамо победити, јер су наши захтеви савремени и одговарају друштвеном развићу. Без обзира на све препреке човечанство иде одређеним правцем нити га ма какве препреке могу у томе спречити. Из номадскога стања прелази се у племенске организације затим у слободне народе и најзад у савез народа.

Не може бити, господо, трајног мира све дотле, док не буде слободног човека у слободној држави заснованој на начелу народности (Узвици: Тако је!) Само тако засноване народносне државе могу заједнички сарађивати на социјалним и културним проблемима.

Почетком прошлога столећа Метерник следећи стопама апсолутистичких владара диктовао је карту Европе.

После 100 година светски рат руши те неприродне комбинације. Вилсон прокламујући начело самоопредељења народа поставља основе новог друштва у савезу народа, али такав савез може се остварити само тако, ако сваки народ добије своју самосталну националну државу, у којој ће са администрацијом и наставом на материјем језику наћи јамства за својотран напредак. Пред принципом народног самоопредељења падају сви тајни уговори, управо тајни уговори су негација сваке слободе. Као год и у приватном тако и у међународном праву суштина је свакога уговора пристанак народа односно његових заступника.

Међутим постављени захтеви у овим тајним уговорима у контрадикцији су са циљевима овога рата, у контрадикцији су са цивилизацијом и напретком друштвеним. Споразум ако би стао на то гледиште, порекао би самога себе, јер су то две супротне ствари.

Та контрадикција осетила би се и сад онако исто, као што се је осетила и после Свете Алијансе и берлинскога конгреса који су у многом и утицали да се изазове овај светски рат.

Господо! Први конфликт народа или први спор народни, који би имао да расправи будући арбитражни суд, то би било питање нашега разграничења са краљевином Италијом, ако им доделе оне границе, које Италију ни по етничком принципу ни историјском праву не припадају.

Тако исто биће на дневном реду и питање са Румунијом, питање о границама између наше државе и Румуније, ако међународна конфе-

ренција мира, тој држави, која је последња ушла у рат, која се је најмање борила, која је заснована на феудалном темељу, и против које се сами њени грађани буне, на нашу штету додели граница. (Шљесак.) Ако и тој држави одвоји штогод од нашега Баната, који је наш одкако је постао, ако тој држави додели оне покрајине, које су се увек заједнички и непрестано и подједнако са Србима бориле за своје ослобођење и за ослобођење своје браће, онда не може бити мира.

Ја, господо, не мислим, да ће на таквим базама да буде закључен будући мир, који треба да буде основ за благостање и развиће слободних народа.

Господо посланици! Пре него што се мислило троимени народ Срба, Хрвата и Словенаца, здружио се је у једну јединствену државу. Народна Већа, сабори и Скупштине на Цетињу, у Сарајеву, Загребу и у Војводини, похитили су, да изјаве, да се они сдружују са Србијом. Те изјаве су добар знак за наше политичко јединство, да се обележимо као један јаки међународни фактор, способан да учествује у европској заједници.

Политичко јединство и административна централизација са локалном самоуправом, то су два битна елемента за данашњу модерну парламентарну државу. И само тако постављајући прве основе наше нове државе, можемо осигурати нашу будућност. У организацији наше државе са покрајинским аутономијама, наша је пропаст, што знамо из искуства, и у том треба да нам је потицај, да засебне управе заменимо са општом и законодавство унифицирамо. Господо Народни Посланици! Због наше подвојености, ми смо много трпели, и ми и Хрвати. Хрвати су гоњени од Аустрије исто тако, као што смо ми од Турака. Аустрија је про форма усвојила све основне модерне институције само да завара остали образовани свијет. Аустрија је имала свој независни суд, а нитко од грађана, који је за ма какав слободоумни поступак оптужен, није успио да изађе пред суд! Њега је појела помрчина! Много је жртва у Аустрији пало у апсанама и тамницама, као што је то лепо рекао један посланик у свому говору у аустријском парламенту, да је та Аустрија анахронизам од државе, који искључиво прождире људе.

Господо Народни Посланици! То не треба да дозволимо; треба да се сдружимо, да створимо једно политичко јединство и да тако заједнички обранимо наша права и да се у заједници такмичимо са осталим европским народима. (Узвици: Тако је!) У адреси је додирнуто врло важно аграрно питање. Оно је посебно питање

покрајина које су нам придружене. То је питање врло деликатно и у детаљима се не може додирнути, али може да се каже то, да сви облици старог феудалног система, треба да падну и све оне земље, које су досада правни придржаоци држали, треба њима да се уступе, јер у дугом низу година они су постали правим придржаоцима земљишта.

Господо, ово питање треба да се реши тако, да се економско стање осталих покрајина изједначи са нашим економским системом. Код нас мали поседник, највећим делом земљодјелци, имају своје поседе тако, да је сваки титулар права и држалац свога земљишта. Ако хоћемо да се зближимо морамо укинути све привилегије које су остале иза турског система.

Други облици аграрног питања то су облици, који се јављају у Аустро-Угарској монархији, и они имају да се реше саобразно принципима економије, која је земљу искључила из објеката који могу бити трговински и берзански објекти. Искључила због тога, да би се сваки поседник могао наћи на своме земљишту, а не да се једно земљиште преноси из једних руку у друге руке, и да тај мали поседник постане сиротан без свога земљишта; ми треба што пре да решимо аграрно питање.

Господо, ја сам проговорио неколико речи о аграрној реформи пре него што бих казао своје мишљење о изборном закону, који је такођер важан задатак ове сесије. Господо, пре свега треба створити повољне материјалне услове, да би се радницима и земљоделцима осигурала употреба правног положаја, да уживају политичка и грађанска права, која су илузорна, ако нема економске подлоге. За то ја ово питање стављам у други ред. Изборни закон има да се утемељи на начелу опћега, тајнога, непосреднога гласања. Адреса је обухватила то питање а и у нашем Уставу имамо тих гаранција. Наш Устав гарантује грађанска и политичка права и разграничава поделу и сферу појединих власти, а нарочито усваја најсавршенији изборни систем на свету. Наш Устав, а нарочито политичке партије, које су се увек бориле за грађанска и политичка права, најјаче су гаранције, да ће се будући изборни систем поставити на најмодернију основу. Господо, у адреси се не спомиње представништво мањине; не спомиње се врло разложно. Изборна реформа то је једна од најважнијих основних реформа у земљи и кадгод је која реформа била на дневном реду, референдум имало је то питање да се реши: имао је народ да каже какав ће изборни систем бити. Сасвим из тих разлога изостављено је то питање у адреси. Јер ми Народни

Представници, ми смо свесни тога, да је наш мандат истекао, и да немамо пун глас, да можемо пуноважно рећи, какав ће изборни систем бити. Представништво мањине, за које су се све партије залагале — то Представништво мањине има да се инаугурише тако, да се сачува народно јединство.

Господо! Колико ће ова влада продужити рад на ту интервенцију, а на корист слабије класе, то ћемо видјети. Али брига наша треба да буде, да се у вријеме рата неправедно стечено богатство правилно унесе за нашу народну привреду; јер могу слободно рећи, да је наш привредник на својим леђима готово највише изнео овај рат (Гласови: Тако је!) Он је био и привредник, и ратник у исто време, а то ће бити и у будућности, и он ће чувати нашу земљу. Њему треба да посветимо сву нашу бригу, и њему треба да дозволимо сва она материјална средства, која су потребна да рестаурира уништenu народну привреду.

Ја се користим овом приликом да кажем, да су сви наши окрузи готово једнако пострадали; и они под доминацијом аустријском као и они под доминацијом бугарском. Аустријанци су гледали да имовно општег становништво Србије. Бугари су то исто учинили, а потенцирали су га тиме, што су хтјели, да му наметну туђинску мисао, да га преобрате у Бугаре. И због тога су управо њихова звјерства и пустошења била много страшнија још, него ли је то изгледало. Ја се користим овом приликом да кажем, да је влада дужна да оном пострадалом становништву у окрузима Врањском, Топличком, Пожаревачком и другима што прије притекне у помоћ. (Гласови: Тако је!) То је до сада влада и порадила, али не у довољној мери. Дозволићете, господо, да помоћ од двије сто тисућа динара, није довољна, да се помогне оним патницима у Топличком крају. Ја молим Народно Представништво, да се живим потребама тога народа не оглуши, и могу рећи, да старање за те патнике треба да дође у првом реду сада на површину, како би се ублажили болови оне јадне сиротиње оних породица, чији су мужеви толико пострадали.

То је мој говор у генералној дебати о адреси па сматрам, да ми требамо да ову адресу примимо у начелу као и у појединости. (Одобравање. — Гласови: Тако је!)

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ: Има реч господин Милорад Драшковић.

МИЛОРАД ДРАШКОВИЋ: И ако и престолна беседа и адреса додирују више момената, ипак се дискусија у Народном Представништву окретала око једнога. Дискусија се је водила око онога, што је требало ван диску-

сије, што је рат имао учинити неоспорним и ван сваке дискусије. Рат је резултирао победом овога великог принципа да народи имају права да себи граде кућу каква им се допада. Тако то, господо, изгледа и тако то и јесте за све сем нас. У јавности се обично говори како се у Паризу раде наше државне границе. То је само до једне извесне мере тачно. Кд би само то било, тад би се тамо говорило једино о нашим државним границама и ми би могли тај предмет третирати као предмет другостепене важности. Међутим за нас нису само у питању границе саме, него нешто што је од тога важније и претежније, а то је критеријум за границе. Свима народима и побеђенима и победиоцима признаје се нешто што се само нама спори. Ми смо из рата изашли фактички само ојачани, али наш правни положај канда се није променио. Немци, који су у рату топили болничке бродове, који су увели као ратно оруђе отровне гасове, и Турци, који су истребили читаве народе, и Бугари који су злочиначки ратовали, и Маџари, који су против наше земље повели не рат, него некакву казнену експедицију, сви они, ако се само анализира, сви они, и ако су побеђени, долазе до једнога права, које се једино пориче нама победиоцима (Одобравање). Нико до сада није ни од побеђенога, ни од победиоца, дигао глас да Немци немају права да иду куд хоће. Нико то право не спори ни Маџарима, ни Немцима, ни Бугарима, ни Турцима. Сваки од њих имаће своју државну кућу. — Сви ! То право, господо, се спори једноме од победиоца, а тај смо ми. И у томе је, господо, центар и тежиште питања и у томе је одгонетка, зашто се наше Народно Представништво овим бавило код толиких предмета које дотиче Престолна беседа и адреса. За наше делегате каже се, да наше право и наш положај бране према фронтovima ; колико граница бране толико разних принципа примењују. Ако је тако, господо, то би била једна крупна погрешка. Само, то није тако. То извесно није тако, што наши делегати немају никакве невоље да раде тако. Ако је ико у праву на конференцији мира, то су они, и због тога није потребно прибегавати некаквом споредном излазу. Зашто је дакле такав наш положај данас ? То није за то, што смо ми као народ некако антипатични својом прошлoшћу или својом појавом. То није зато што нисмо и ми заслужили за овај велики резултат, који је човечанство постигло, него зато, што су наши суседи док смо се ми крварили на бојним пољима на нашу штету снабдели се једним другим убојним средством, снабдели се уговорима.

(Бурно одобравање и плесак). Италија и Румунија имају уговоре. Рат је затекао Италију и Румунију у уговорним односима са централним силама. Имали су и једне и друге врсте уговора.

Господо, до уговора могли смо доћи и ми. Могли смо доћи до њих и у једном доста повољном моменту, и до доста повољног. И он нам је пућен. Нашло се добрих људи да посредују. То је било у једном тренутку, кад је Србија била ухваћена за подгрлац. Ми смо узмицали са Дрине за то, што смо остали без оружја, управо без муниције. Остало нам је још по једно зрно на по један топ, и то смо једно зрно штедели, да разоримо и онај последњи топ, да нас непријатељ не ухвати под оружјем. И тада је господо, дошла та понуда Србији, да и она прави један уговор, да се спасе. И она га је могла направити. Имала је слободне руке. Потписан је био пре овога лондонског уговора, који држи у своме цепену Италија, други један уговор, лондонски уговор, да ниједна сила, која је ушла у рат, не може направити сепаратан мир. Такав уговор ми нисмо потписали, а нисмо за то, господо, што нам није тражен. Ми смо, дакле, били слободни од обавеза тога лондонског уговора, и могли смо ту понуду и то посредовање, да смо се руководили свега и само светим егизмом, ми смо још у 1914. години, концем 1914. године, могли имати мир. Али, господо, има руку из којих се и орах не прима. Има држава, са којима се мир не гради ни под коју цену. То смо ми, господо, разумели, а то наши суседи нису разумели (Одобравање).

Италија и Румунија имале су, улазећи у рат, један уговор, па су онда направиле други њему супротан уговор. Али, господо, нису само оне са уговорима. Уговора ипак имамо и ми. Имамо их и ако их нисмо ни тражили. Они су нам понућени, и ми смо их примили. То су уговори са пријатељима и са савезницима. Те смо уговоре ми закључили у једном моменту, кад нам нико није морао, нити имао нарочита рачуна, да уговоре нуди.

Наш положај у Скадру био је сасвим тежак, најгори, најтежи, у који може доћи један народ и једна држава. То је, господо, био ропац, и у томе Скадру ми смо закључили један уговор части са великим, цивилизованим демократима, са којима и данас сматрамо, да смо у тим везама части и солидарности. Нама су дошли представници Русије, представници Француске, представници Енглеске и представник Италије, дошли и казали ово : Не знам тачно, шта су казали енглески и талијански представници, али тачно знам, да се изасланик Русије солидарисао до краја са Србијом у

свима њеним националним тежњама. А, господо, националне тежње Србије нису биле националне тежње једне области, која се зове Србијом, ни народа, који насељава ту област, него су то оне националне тежње, које је Србија већ била прокламовала годину дана пре тога, у Нишу, и које су, ми то знамо, исто тако топло одјекивале у вашим душама. (Бурна аплауз и громко одобравање.)

Сад Русије, господо, на нашу велику жалост и на нашу велику штету нема; али постоји, остаће и нека до века остане велика републиканска демократија Француска. А Французи су нам казали тада, да они симпатишу и да ће они помагати наше националне аспирације. Ми од њих ни тада па ни данас не тражимо ништа друго. Тако би, господо, стајало са уговором. Али је дошла једна ствар иза тога, иза нашег уговора, и иза талијанског уговора. Већа, важнија, пресуднија од свега што бисмо имали ми, што би насупрот нас могли имати Талијани. То је, господо, мисија новог света, мисија са којом је Америка дошла у Европу. Она није у Европу дошла да помогне победу једне државе над другом, него да помогне победу једног начела над другим, да помогне поремећене прилике новог света, да сахрани овај стари, крвави назадни свет (Чује се: Тако је!) И Америка, господо, није такође дошла без уговора. Она је обзанила услове своје помоћи; она је казала под којим условима ратује. Њен је уговор као и сви уговори основан на оном: »Дам да даш« — »dout des«. Она је свима државама у Европи, које су ратовале казала: »Јесте, ја долазим са својим милијардама долара, са својим милијонима војника, са својом огромном спремом индустријском, трговачком и саобраћајном, ја долазим да вадим мач, али не само на вашу корист не само да победите Немце, Аустријанце, Бугаре и Турке, него да победи принцип правде, правде за Немце, правде за Турке и Бугаре, правде за све, за побеђене па и за победоносце« (Бурно одобравање).

Господо, тај услов Америке био је прихваћен од свих. Ниједан једини није казао: ја га не прихватам. Ја мислим да га нитко није прихватио са толико хитње са колико га је прихватила Италија. Тај уговор закључен са Америком био је негација свих ранијих уговора (одобравање). Тако гледајући ствар, господо, ми се не позивамо на раније уговоре, али не дамо ни Италији да се на њих позива. Амерички сунђер направио је чисту таблу на којој има да се нацрта нова карта човјечанства.

Досадања, основана на насиљима и отмицама, уговореним или без уговора није ваљала и није могла бити трајна. Народи су уговорима

организовали ривалности, место да организују мир.

Узмимо само нашу сусједну Румунију. Једним уговором, који закључује са Макензеном, задржава Руску Бесарабију, а другим уговором, који закључује са нашим савезницима, жели да узме Српски Банат. Она дакле хоће на двоја врата, кад јој је воља која затворити или отворити; она жели да увек добија. Њој да је увек добро. Рекли смо, нећемо такво друштво, хоћемо да се прави друго друштво; овако носи у себи клице нових сукоба и потреса.

Ви сте господо из народа и знате онај дан кад нам свет излази у поље да гледа како се укрштају ветрови и потоме, који ветар овлада закључује, хоће ли та година бити родна или оскудна. То што је тај дан за годину за род, то су, господо, ови дани, које ми сада преживљујемо за цело човечанство. Сада се у Паризу бије једна гигантска битка, мислим већа и пресуднија од ове крваве и војничке, која се до сада била: Битка се бије између две историје: старе и нове. Стару историју, господо, не персонификује ни један народ сам собом; њу персонификују идеје, које су владале њоме, као што ће ову нову оличавати идеје које ће њоме владати. Идеје које су до сада владале светом, нико није сабрао у тако технички потпуни зборник, као један талијански политички филозоф Макијавели. Немци нису ништа измислили у овом рату, па ни свој систем грабежи, нападања и отимања. Све су они то усавршили као што су усавршили и усавршавају радове техничке, изуметке људских духова. Није Бернардија, Трајчке и Бетман-Холвег и Бизмарк пре њега, нису ништа изумели кад су казали: Непостоји међународни морал. Пре тога је, неколико векова формулисао Макијавели. Нико у свету не пориче приватан морал и његову светост. За међународни морал Немци су јавно говорили да не постоји. Бетман-Холвег је казао да оно што се међу народима уговори не везује. »То је крпа папира«. Али Бетман-Холвег није творац формуле; он је то научио од другога, он је то научио од Макијавела. Ако не непосредно од Макијавела, а оно од свога предходника Бизмарка. Бизмарк није био на влади кад га је његов владалац позвао на савет и казао му: Пореметили се сада односи између Аустрије наше савезнице и Русије. Ми са Аустријом имамо уговор и по њему треба да мобилишемо 100.000 људи њој у помоћ. Ако се дође до раскида односа, шта да радим? Бизмарк је одговорио: Могамо мобилисати 200.000 људи, па ћемо онда чекати, да се потуку Русија и Аустрија и напад ћемо слабијег: био тај Русија или савезник Аустрија.

Немачка дакле није правила уговор с Аустријом, да чува Аустрију, него да је збуни и да је у згодном моменту изневери ради своје користи. Зато се, господо, Немачка ни не може жалити што ју је Италија напустила као савезник, јер је и сама, неколико месеци пре тога, погазила уговор према Белгији.

Италија има данас два уговора : један са Француском и Енглеском, други са Америком. Она од та два уговора неће један да поштује, онај велики који налаже правду за све, него хоће, да се поштује само онај, који њој доноси неправедну корист. С тим се ми помирити не можемо. Може ко хоће, ми нећемо ми не можемо и несмемо ! (Бурно одобравање и плескање).

Уговор је дакле између Америке и свих нас, између новог и старог света. Она жртвује своје милијуне војника и милијарде новаца и осталих средстава, а ми, Европа, ми стари свет да жртвујемо цео свој стари арсенал, оружани и дипломатски. То је, господо, обавеза части, која има да се испуни. Италија ће морати да је испуни. Данас на позорници светској, ако персонификујемо борбу, гледамо борбу два супарника Макијавела оракула старог доба, и Вилсона, пророка новог доба (Плескање).

Ако, господо, паднемо ми, ако пропадне наше право, пао је Вилсон, ми падамо у добром друштву. Само пао не пао Вилсон, ми не ћемо да паднемо. У што се узда Италија и они, који као и она повлаче наше границе ? Може бити ово. Веле, Срби су изгубили много крви. Ја говорим, — Срби по навици — инерцији — оперисао сам тим изразом до сада, у ствари мислим нашу укупну народну снагу. Улогу, коју су до сада имали Срби у Србији — ту исту улогу под истим приликама вршио би сваки други крај наше земље и нашега народа на његовоме месту (Бурно одобравање).

Изгубили су много крви, онемоћали су, проредили се, и онеспособили за отпор. Ко на то рачуна, не познаје психологију нашега света. Нисмо ми, господо, слаби. У овом моменту, ми смо много јачи него што смо били у оном моменту, кад смо први пут у Нишу сложено прокламовали свој програм ослобођења и уједињења свих Срба, Хрвата и Словенаца. Рачунају, господа, можда и с тим ; Срби и Хрвати и Словенци говоре само, да су браћа, у ствари су се разбратили и разродили. За то и имају три имена и три вере. Варају се љуто. Нисмо ми Срби, Хрвати и Словенци ступили ни у какву ортачину и постали ортаци, него смо браћа, која су направила братство, и то ће братство да бране док год је једног. (Плескање и узвици : »Тако је«).

Немамо ми велике културе књижевне, италијанска је несравњено богатија, али имамо народну. Пева се у нашем народу 500 година са појаса на појас, пева се о оних девет браће Југовића не три, како један за другога изгибоше, а брат брата издати не хтједе. (Плескање).

Нама су, господо, изгинула девет, а овде ће погинути три, али један другога изневјерит не ће. Господин Председник Министарства саопштио нам је, како жали, што савезници нису признали наше Краљевство. И то јесте, господо, ствар, коју треба жалити, само ја мислим, да она јаче женира оне, који не могу да нас признају, него нас непризнају. (Узвици : тако је !).

Знамо ми прилично и одавно, како то иде у свету. Пева песма у нашем народу, а то је наша енциклопедија, пева краљевића Марка, кога кад дође љути бој бити зову : »Где си јуначе, краљевићу Марко,« а кад дође благо дијелити — »одкуда си незнана делијо ?

Знамо ми, господо то и нећемо се дати тиме импресионирати. Ми то стављамо до знања свима, а наполе нашим суседима са запада. Са свима њима ми желимо мир, мир поштен и братски, апсолутно не тражећи да добијемо од њих више него што морамо уступити њима. Немогуће је, браћо Словенци, искројити да свако словеначко село уђе под наш државни кров, као што је немогуће искројити да свако српско село на источној граници уђе у наше државне границе. Али нека буде правде ; нека под талијански кров оде наших по невољи онолико, колико Талијана дође под наш кров. Тако је право, и такву правду ми тражимо. Такву правду тражи наш народ кроз ваљда 12 милијуна грла. То ће Италијани схватити и разумети, то ће свет разумети и то ће тако бити. То тако мора бити, јер је то право и Богу драго. (Бурно плескање и усклици : »Живео !«).

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ: Има реч г. Јурај Бианкини.

ДОН ЈУРАЈ БИАНКИНИ. Господо Представници ! Није банална фраза ако после овако лепих и исцрпљивих расправа ја кажем да ми је сасвим тешко данас овде говорити. Јер о чему бих говорио, а да се већ није овде опширно говорило ? Зар о изборној реформи ; зар о аграрној реформи ; зар о разним основама гледе уређења наше државе ; зар о централистичком или о федералистичком саставу ; зар о дипломатским сплеткама, о којима смо ипак од г. предговорника чули тако лепо, тако бистро и за нас утепљиво разлагање ? Ја се

налазим на великом пожањеном пољу, по којему небих могао него прљетковати. Ако ипак хоћу да говорим, то најприје зато да се одазовем живој жељи мојих многобројних пријатеља на јадранском жалу, те да у име из целе Далмације у овом првом већу, где се, Великом Богу хвала, окупљују сва браћа Срби, Хрвати и Словенци и последије стољетних мука и патња — испоручим њезин харни поздрав и њезино удивљење јуначкој српској војсци, која обнављајући свијетле примјере шпартанске храбрости и самопријегора, највише је допријела епохалном дјелу уједињења народа нашега и домовине наше. (Бурно плескање и узвици: »живила српска војска«).

Ја у име целе Далмације кличем овде поносно и одушевљено: Слава нашој храброј српској војсци! (Плескање и усклици Слава) Нека живе наши нови Шпартанци. (Бурно плескање и усклици: Живели!)

Друга је порука, господо заступници, специфично из окупирание Далмације, више него порука, то је љути вапај потиштене робинице, која диже сузне очи к небу и чека кад ће јој доћи реч спасења и слободе.

Заробљена Далмација, г. заступници, растргана срца очекује најприје свој спас од снаге и одлучности своје браће. »Реците тамо нашој браћи, — ове су речи које сам чуо више пута и од простих сељака далматинских, — »да ми под талијанским јармом не ћемо и не можемо никако живи остати. Раће сто пута смрт, него талијанско робовање. (Одобравање). Молите, да нам помогну ако Бога знаду, и да нам помогну што пре. Господо, Министри! г. народни представници! Ово вам је порука окупирание Далмације (Живела!) бисера нашег Јадрана. Окупирана Далмација, продана рек би Италији као робље на дипломатском пазару, буну се и огорчено просвједује против тога светогрдног злочинства. (Плескање). Она поуздано упире своје очи у Вас своју крвну браћу, с којом је за увек везала своју судбину, с којом хоће да живи и да умре. (Бурно плескање). Од ваше неумољиве одлучности, од ваше енергије, црпљене на бистром врелу права и правце, очекује робиница да се душмански снови неће остварити и да ће се њено животно питање повољно ријешити. (Одобравање).

Допустите ми, сада, господо заступници, да се са мало речи осврнем на нашу адресу, а у савезу са истом, да вам речем коју о ужасним приликама које су настале у Далмацији услед талијанске окупације, или, да истинитије кажем услед инвазије модерних варвара. (Плескање.)

Што се тиче саме адресе, господо заступници, она је без сумње и за нас Југославене и за свјетску повјест историјски докуменат првога реда, и можемо с њом бити поносни. Она документира један велики догађај, постанак наше јединствене државе, државе Срба, Хрвата и Словенаца. Документира, да ту нашу државу није створила ни брутална сила, ни дипломатичка лукавост, (Плескање), ни интрига или милост могућника, него наша слободна воља, на проти којој нема призива! (Тако је!)

Ми ју створисмо суверенским правом народног самоодређења, (Бурно плескање) стољетним мукама и патњама нашег мученичког народа. Сваки камен, који смо сада узидали у темељима наше државе од Соче до Вардара окрвављен је крвљу хиљада и хиљада наших мученика, наших јунака. (Одобравање.) Сваки онај камен посвећен је молитвама, уздасима и сузама небојених сирота (Одобравање) и постао је аманетом за сваког од нас, за сву троимену браћу Србе, Хрвате и Словенце. Тај аманет ми ћемо чувати као очи у глави и бранићемо га докле буде једнога од нас. (Бурно одобравање.)

Наша једнодушна адреса, господо заступници, порука је цијелом културном свијету, да је нов и снажан фактор реда и цивилизације ступио у његово коло, да је процес народне еволуције и на вулканичном Балкану за увек свршио и да балканске земље неће више никад бити предметом дипломатског пазарења и дипломатских интрига. (Бурно одобравање.) Јединствена наша адреса — а до јединствених адреса не долази се тако лако данас ни код напреднијих народа, него ли је наш — најбољи је доказ свету наше политичке зрелости, наше државне пунољетности, увиђавности и приправности, да у овим тешким питањима, која морамо да решимо при изграђивању наше младе државе хоћемо и морамо да увек поступамо сложено, самопријегорно, несебично једни према другима као права браћа. (Одобравање.)

Наша адреса, господо заступници, има своју особиту важност и обзиром на вањски положај. Она је најречитији одговор многобројним нашим непријатељима, али особито одговара похлепној Италији, која заборављајући славне традиције својих великана заборављајући висока начела Мацинија, Кавоура, Гарибалдија и целе плејаде својих препородитеља, безобразно газии данас оно свето народно начело, по коме је она сама стресла туђински јарам те постала уједињена и велика.

Писање талијанских новина проти нашој младој држави, господо заступници, особито писање ових задњих двадесетак дана управ је

гадно и инфамно. Грди се и изругава наш патрички народ на најпростачкији начин : ми смо варвари, ми смо недостојни слободе. (Поклици просвједа.)

Најгрђе речи свога речника употребљује талијанска штампа да нас пред светом опрни и облати. Сваку и најмању нашу разлику мњења она износи као знак велике наше неслоге и раздора. Разлике мњења, како свак знаде, господо заступници, било је увек између мислећих људи од како је света и века. Нема државе, нема парламента, нема друштва где се људи не разилазе у својим мислима и мњењима. (Тако је.) Пучка пословица каже : да »разлике мњења има и између светаца«. То је карактеристика мислећих људи. Из сукоба мисли врсне искра истине, усавршују се стваралачке умне човечије способности. Особито при израђивању малих држава, или при уређивању старих — то видимо увек у повести, — кад се стари обичаји и несавремене установе као аутоматички руше, кад настају и морају да настају нови менталитети гледе схваћања и укупних државних одношаја и гледе посебних и регионалних прилика — то није апсолутно могуће да сви буду једнога мњења и једних мисли, а није могуће, да се у чему и не погреши *Humanum est errare*. Али све то, лече два велика лечника : време и искуство. (Тако је.) Бүде ли између нас каквих разлика — или погрешака а биће их, јер смо и ми грешни људи — оставити ћемо их да реши време ну и искуству да их лече, а ми ћемо их сами временом исправљати и изгладити, али за то свађати се нећемо никада и нипошто (Одобравање); тјешит ћемо се, знајући по повјесници што се је у оваким приликама догађало у другим народима. По мом скромном мнијењу француски је народ, — част свим осталима, први народ на свијету. Па колико се је хтело, док је он преуредио своју државу у модерноме смислу, колико је времена прошло док су Бургоњци заборавили свога *roi de Bourbongone*. Па и у тој самој силовитој Италији, која на нас диже недостојну хајку, колико нема и данас разлике мњења због њеног државног уређења? (Тако је!) Тко не зна за велики антагонизам, који и данас постоји последије пола вијека уједињења, између северног и јужног дела Италије? Али поред тога укупна се талијанска држава развија и напредује. И младе државе имаду као мајке своје боли од породе. Ми ћемо такођер те боли сретно преболити (Одобравање). Али, господо заступници, талијанска штампа и службена и неслужбена, напада ипак наш народ за сваку и најмању разлику мнијења, која се између нас појављује. Наше разне видике о централизацији и децен-

трализацији државе, о ужој и широј аутономији земаља она приказује свету као велики раздор, као непремостиви прелом између Срба, Хрвата и Словенаца. И од тих измишљотина ствара масакре, побуне, формалне битке. (Смех). Недавно сам читао у талијанским новинама, да су се биле формалне битке по улицама Београда и Загреба између Срба и Хрвата. (Смех). Таквим подлим средствима служи се у своје грабежљиве сврхе — недостојно једнога цивилизованог народа! (Тако је! — Пљескање). Италија хоће да понизи углед наше младе државе пред вањским светом, хоће да нас прикаже свету као неспособне и невриједне слободна живота, али јој то неће поћи за руком. Истина ће победити! (Живо одобравање).

Тај недостојан начин борбе проти нашој младој држави води се не само у целој краљевини Италији па и у оним новинама, које су биле барем донекле прама нама праведне, као на примјер »*Corriere della Sera*« и »*Secolo*«, него се та инфамна кампања води још инфамније проти нама и у самој Далмацији са стране окупационих власти.

Ми имамо у окупираној Далмацији за гувернера једног подадмирала, који је нашао за савремено да прими на се нешто од наслова бивших млетачких проведитора у Далмацији. Он се називље : »*Noi Errico Millo governatore della Dalmazia e delle isole Curzolane*« и тако даље. Тај господин, који, судећ га по његовим драконичним указима, тако званом »банди« — мора бити једна велика луда (Смех у дворани) — нашао је за сходно да утемељи у Шибенику један пропагандистички лист, да му даде име : »*La Dalmazia*«. Тај лист излази не само на талијанском, него и на нашем народном језику, на снومه језику, који Талијани тако презиру и прогањају. А знате ли, господо, зашто тај лист излази на нашем језику? Јер у том листу се препаша свака и најнезнатнија вијест, која би могла изгледати као неповољна за нас и нашу државу. У тај лист се измишља не само све оно што сам Вам пре споменуо него се злочесто приказује нас као чисте барбаре.

Гради се у томе листу брда лажи измишљења сваке врсте. И тај лист се не продаје, тога листа немају на продају, али га има у свима талијанским дућанима и особити дечкићи иду па га деле муфте. Срећом је наш народ свијестан да неће ни да погледа на тај гад и на тај отров. (Живо одобравање са пљескањем.)

По журналистици талијанској, тој банди разбојника, плаћеника, ја данас, господо, поносно довикујем : Читајте нашу Адресу, ако још имате стида, и ако се последије срамног лондонског Уговора може о стида Вама говорити!

(Бурно одобравање и плескање). Но, господо заступници, о стиду и поштењу већ са Италијом лупежицом, која хоће, да украде наше Јадранско бисерје...

Председник (звони) : Молим, господине посланиче...

Дон ЈУРЕ БИАНКИНИ: С Италијом, која не познаје што је право, говорим о службеној Италији, јер ја народ талијански поштујем (Буран плесак).

Председник (звони) : Молим, господине посланиче, да се клоните овакових израза.

Дон ЈУРЕ БИАНКИНИ : Народ талијански није крив. Господо заступници, с том и таквом Италијом не можемо ми да говоримо, ни да преговарамо. Она је изгубила стид и поштење, она није достојна ни нашег презира...

Председник (звони) : Господине посланиче, изволите се уздржати од овакових израза.

Дон ЈУРЕ БИАНКИНИ : Опростите господине председниче, што сам можда коју оптрију ријеч рекао, али ја бих хтео да ви, или био који од госпoде живи не пет мјесеци, као што сам ја живио између тих барбара XX. вијека, него само три дана (Буран плесак), да видите, што се догађа и како Италијани прогањају наш добри, наш племенити народ (Одобравање). Господо заступници, Далмација није већ Европа, Далмација је Азија, у Далмацији је средњи вијек у пуном јеку, у Далмацији је Турска најгорјег Осман пашиног доба, у Далмацији је по којна шпанолска инквизиција ускрела. Пет месеци ја сам проматрао великом помњом поступање тих барбара, па вам бистро кажем, да ме данас питате, што је моје мнијење о њима, да ли их сматрам кукавицама, да ли невјерама, да ли лицемјерима; да ли има у њима више одурне перфидије или какве друге страсти, ја вам заиста не би знао казати. Можда ћете то разумјети, ако будете помно следили само неколико слика тога барбарства, које би вам ја хтео предочити. Ти талијански цивилизатори; ти тобожњи носитељи талијанске културе, долазе у наше крајеве на малим ратним бродовима, испочетка умиљато, понизно, неки и са нашом југославенском заставом, а ми их из почетка дочекујемо као браћу, кличемо им живели, кад долазе као наши пријатељи, па зашто да их не погостимо у нашој кући. То тако иде, док се искрцају, а последије, јер немају чисте савјести, ни части, јер знаду, да Далмација није заборавила четирестогодишњег ропства млетачког, знаду да се и данас Далмација спомиње, тко је њезине горе посјекао, спомиње се и данас Далмација, колико је синова њезиних нашло смрт у гласовитој тамници млетачкој, спомиње се Далмација оних зулума, које су они чинили

свима нашим интелгентним људима, који су водили народ, и хтели му отворити очи. Па спомиње Далмација и најновију повијест, спомиње срамотно трговање Италије у »Dreibundu« ; спомиње, да је у савезу са Немачком противу генијалне Француске трговала и онда на трошкове Далмације; оца је од »Dreibunda« постигла »винску клаузулу«, а то ће рећи, уништење далматинског виноградарства за цео низ година. Она је тада постигла да наше вино падне у безцење, да стотинама милијуна изгуби сиромашна Далмација. Све то народ и данас памти, па можда је и томе приписати, ако је његова свијест нешто жучнија, него би иначе била.

Метне ли Италијан ногу на нашу обалу, прва му је ствар, да распита, је ли народ оборужан. Кукавице боје се, да се народ не би дизао противу њих. Ја данас жалим, господо, да смо ми били такве добричине, и да смо их на тај начин примили; јер да смо их примили са неколико хитаца из наших цефердара, можда Далмација не би била данас окупирана. Али ми смо били добричине, ми смо следили савету оне Антанте, која нас је оставила на цедилу. Ми смо их примили као госте, пријатељски; пустили смо се преварити, и то је наша погрешка.

У страху да се не би народ противу њима дизао, они првога дана кажу: ми смо ваши пријатељи, ми смо пријатељи Југославена, ми долазимо по налогу Антанте, ми ћемо поштовати ваш језик, ваше обичаје. Дачаче, господо, има и писмених изјава заповедника талијанских у томе смислу, па су на пример такву писмену изјаву дали и опћини брачкој и коминској и још неким другима. Ја сам, господо, својим очима видио у Задру некога талијанскога капетана Матеуци-а, који је у једној руци имао талијанску заставу, а у другој руци југославенску заставу. Ја сам га својим ушима чуо талијанским нагласком викати: »Зивила Југославија! (Смех).

Има, господо и других примера оваквог кукавичлука талијанског. Дошли су на Вис Талијанци баш на 2. новембра, онога дана кад је Вис, родољубива варош, славио наше народно уједињење. Цела варош била је прекривена нашим заставама; огромна поворка пролазила је кроз град посећи народне барјаке. Кад то виде Талијанци, они се придруже поворци и клицају и они: Живели Југославени!

Ово Вам кажем, господо, да видите какав је тај начин талијански. Три до четири дана после тога, кад виде да је народ разоружан или ако није, увек се нареди, да се има донјети оружје ради мира и реда, па се узме и последња она бритва, којом народ сече црни крух, и то му се мора предати.

Онда погазе безобразно сва обећања, што су их учинили, онда почиње њихово прогонство. Најприје распусте, ако још опстоје мјесна Народна Вијећа, пак жандармерије, јер се боје и жандара пак финансијалну стражу, пак забране вијање југославенског барјака и истицање народних кокарда; пак почињу распустити општине, соколска друштва, читаонице, напокон јавне добротворности. Забрањују сваку родољубну манифестацију, забрањују, господо, напокон и јавне плесове у неким мјестима, где наше поштене дјевојке неће нити да с њима плешу. Ако бисте ме питали, зашто тако поступају Талијанци, што им чине општине, које су прилично уређене, а неке и богате, што општинске штедионице, ја би рекао, господо, да они та распустања чине поглавито у сврху, да неке њихове прирепине ту намјесте и опскрбе, а с друге стране, да преко њих нађу какви наслон у народу, а опет да напуне своје кесе. Недавно ми је казивао један господин из општине бенковачке, да је та мала општина само за трошкове погребца у задња два мјесеца имала трошка 30.000 круна, а то само, јер је неколико случајева богиња се појавило, зашто у редовитим приликама штедљива општина неби потрошила нити 300 круна. Када се прилично намјесте Талијанци, онда — *crescit sundo* — све више са прогањањем настављају. Почињу са преметачинама по кућама, преметачинама имућнијих сељака. Те преметачине не чине се редовито обдан, како би се морале чинити у једној цивилизованој земљи, него у касној ноћи дођу карабињери — знам више случајева, где нијесу нити куцали на врата, него су провалили — прометну сву кућу, узнемире обитељ и понесу собом оно, што хоће. Крађе, особито по малим селима, где се општине налазе на отоцима, на дневном су реду. Краду благо, поврће, краду све, што хоће. А наше шуме, које су општине великом муком и толико година одгајале, особито у околишу мјеста, сасвим су порушене. У задње доба народ се највише прогања ради печатаног новца. Они не допуштају да новац печатан у нашој држави буде уведен у Далмацији, јер хоће да шпекулирају са својим лирама и доста је, да нађу код једнога човјека нешто печатаног новца, да буде затворен. Постоји један указ гувернера, којим се прети са два мјесеца тамнице за свакога, у кога се нађе печатаног новца. Има, господо, још нешто горе, нешто смијешно у данашњем вијеку. По селима нашим, а знам и у којима, преко на примјер у Ковињу, у Сутомичици и у Куклици капетани талијански нијесу се стидјели изнова ускрсити онај брутални приказ за кога су чули сви, са клобуком Геслеровим. Нема доиста шешира постављенога

у тим селима, али је свакому тежаку наређено, да мора поздравити талијанскога војника, и ако га не поздрави, тамница му је готова. До такве бруталности се, господо, долази данас.

Али је то још нешто мање према прогањању наших чиновника у Далмацији. Италијани су ставили себи у главу, да сви наши чиновници морају приказати молбу, да ће даље остати у служби. Нити по старој прагматици нити по садашњим законима чиновници не сматрају да је то њихова дужност, и због тога наши чиновници у Далмацији бивају обустављени од плаће тако, да на стотине чиновничких обитељи данас су остали без плаће. Наравно наша држава неће те људе напустити, али у данашњим околностима они морају и превише страдати.

У сврху те агитације талијанске у Далмацији приказују париској конференцији мира, да њих Далмација добро види, да их дапаче Далмација жели. Кад долази храна за Далмацију, јер нашу храну не пуштају у земљу, прем су они дужни дати храну народу, они том приликом при деоби хране траже да народ потписује изјаве за њих, да пристаје уз Италију. Ако на примјер зову на преглед старог војника, хоће да војник потпише такву изјаву оданости Италији. Те потписе такође траже од наших чиновника, који се али одазивљу у незнатном броју.

Друга је сврха талијанских окупатора, да прикажу Талијане како их народ радо хоће, и у ту сврху измишљају све могуће. Иде ли народ у цркву, они мимо пролазећи свет фотографишу и у њиховим новинама те фотографије приказују тако, да тај народ у Далмацији њима прави акламације. Има један класичан пример свести нашег народа и у томе погледу. Кад је народ видео како хоће талијански фотографи да га варају, он је у дане кад се свет скупља пред црквом казао, да неће да иде у цркву, него иде у поље и не да се фотографисати. Имамо један типичан чин о томе фотографисању.

У Задру, где је жарипите талијанско, Талијани су хтели приредити овације захвалности. Наредили су свима становницима оближњег отока, да морају да дођу на свечаност са својим бродовима, а тих малих бродова има преко три ста бројем, и да ће у Задру бити објед, и да ће се приказати гувернеру Милу. И у ту сврху приређена је велика агитација. Али свестан народ не само да није дошао на објед, како обично долазе у свечане дане, него нису дошли ни они бродови, који превозе живеж за град Задар тако да је Зелени трг у Задру био пуст. И тако је за онај дан цијели трг био пуст. Не само то, него су и оточани били спремни, у

случају, да силом буду принуђени да дођу у Задар, да ће своје бродове прије потопити, него ли тамо стигну. (Пљесак.)

Морам, господо, да вам прикажем још једну слику о начину, како Талијанци поступају са простим нашим народом. Неки сељак, именован Сопа, ватрен Југославен шетао је отраг 15, двадесетак дана од прилике на обали морској. Долази командант тога мјеста, које се зове Брско и претражује га. На прелуку му се налазила југославенска и американска застава. Тај га командант једноставно ради тога испљуска; и не само то, него позове карабињере, и ти га свезана одведу у тамницу. Путем га карабињери млатише, а у тамници му дижу ланцеве и тим ланцевима га онда млате тако, да му модрице остају на плећима. Све је то лијечник констатирао. Новине су то хтјеле донијети на обрану тог јадног тежака; по није им се допустило. И не само ово, него су карабинијери пошли још и у његов стан, те истјерали из стаја стару баку, затворили стан и понијели кључеве тако, да је жена тог јадног Сопе, која је дошла у вече кући са двоје малене дјеце, морала чекати до пол ноћи, докле се могла склонити неђе у кућу.

То су начини, како се поступа у Далмацији са невољним народом. Ради свих ових маленкости, ради повца, ради пјевања једне пјесме, ради саме изјаве, кад карабињер пита, је ли ти Талијан, а он одговори, не знам него нашки, ради тога су пуне задарске тамнице. Неколико стотина људи стоје у тим тамницама, и држе се по три, четири мјесеца, а да се против њих не поведе никакав поступак. Не пушта их се на зрак, а слаба и мршава им је храна. И ти се људи узалуд питају и стављају питања, зашто су утамничени.

Реквизиције су такођер једна љута ствар. Реквирирају не само храну, која случајно дође за Далмацију на Ријеку и Книн, као што сте то већ чули, него реквирирају храну наших бољих људи. Реквирирају без обзира храну, коју је успостава савеза далматинског давала пуку цијелога котара.

Имам један типичан случај из Дрниша. Обитељи Миовић реквирираше не само све жито, сву сламу, све сијено, него и оно жито, што је било остављено за усјев тако, да ове године та обитељ не може ни обрадити своје поље. Али, господо, што је најгоре, то су изгони, то су прогањања, то су депортације и тако даље. Од почетка окупације већ се затварају наши људи и шаљу се у Италију, а да се мало што о њима зна. Тих људи има на стотине у Сардинији и по осталим местима Италије. Али мало који могу се јавити. Они, који се јаве, кажу само, да гладују, да се боје, да ће погинути. У задње доба,

господо заступници, та прогонства, те депортације у Италију, постале су обични, свакидањи чини, а особито се прогања наша интелигенција. Оне ноћи, кад су мене прогнали на 16. овог мјесеца са налогом, да се не смем вратити више у Далмацију докле мир не буде склопљен, оне исте ноћи, господо, протерано је у Задру, у Дрнишу, у Книну и у Шибенику околу стотину наших најинтелигентнијих људи. (Гласови: То је страшно!) Између осталих прогнани су и бивши поузданик наше владе у Задру, у почетку окупације др. Матичић и наш заступник др. Картозије Јабланић; прогнали су председника земаљског одбора дра. Махиса, који је члан заступник члана овога Већа дра. Тресића. Прогнали су члана Народног Већа дра. Суботића, прогнали су напоскон бившега поднамесника далматинског племића Тончића. Особито, господо, за чланове овога Већа, били они заменици, били они прави чланови мора штогод да учини и ова наша Скупштина, а и висока влада. То се још нигде није видело у свету, да се и чланови једнога парламента без икаквог разлога прогањају. Тако се, господо, брутално извађају та прогањања. Довољно је рећи, да се нико и никад не обавести особено или дотичној обитељи, кад ће доћи у кућу карабинијери. Они дођу изненада околу пола ноћи, бану на обитељ, бану на врата, бану на болест, ако има дотична обитељ, као што је случај са дром Махисом, кога госпођа сасвим слабо стоји. И ту нема великих речи. Они кажу, одмах слиједи. Ви им кажете, али, господо, пустите ме да скупим пртљагу, дозволите, да уредим моје списе; а они одговарају: »Морате одмах поћи. Нема друге, или с пртљагом или без пртљага, за пет, десет и петнаест минута, морате поћи«. Тако се, господо, прогањају људи у Далмацији.

Гледе ових прогањања, ових дана смо дочули, да су суђена два одлична родољуба др. Душан Иветић, лијечник у Дрнишу и др. Љуба Богић, лијечник у Книну, који су били импортирани назад два месеца или месец и пол дана у Сардинији. И знате, зашто су они били депортирани? За то што је др. Иветић писао својим колеги у Книну: Драги колега, чуо сам, да су тамо дошли Талијани, пиши што је новог, и хоће ли доћи у Дрниш? — То је велики деликат, и за то је тај човјек депортиран и ових дана осуђен на 6 година тамнице, а његов пријатељ, коме је писао писмо, на 4 године. То су позитивне вијести, које смо примили из Сардиније. Али трагичан је овај случај. Тај човјек је био врло популаран у Дрнишу, чинио је много добра у народу, и кад су га Талијани ставили у кола, народ је за колима трчао више од двије до три уре, да се није могао с њиме одијелити. А што је пак најжалосније, то је, да је тај чо-

вјек имао шестеро дјеце и од то шестеро дјеце један његов син од 8 до 10 година, кад је видио, да му оца воде у колима, у жалости бацно се са прозора, сломио је ногу и у погибелји је живота. Ипак ти жалосни призори не могу ни мало, да гапу тврда италијанска срца. Одвели су дра. Иветића, главу обитељи, а његову жену и дјецу у Дрнишу држе затворене. Поставили су карабинере у кућу и на врата и не даду никоме, да с њима опћи.

То су вам, господо, односи у Далмацији. Ово сам вам само изнио типичан примјер, али могао бих вам сличних навести још Бог зна колико.

Сад да вам кажем, како се на неморалан начин хоће, да тргује душом нашег народа. Италијани знају, да је Далмација оглађена, да нема хране. Они не дају, да јој дође храна ни из Хрватске, ни из Босне. Хрватска је била послала неколико стотина вагона хране, и они су је реквизирали. Босна је такођер послала хране, и они су је такођер реквизирали, или боље рећи украли. Они знају, да је народ гладан, и они му нуде бадава брашна, тестенине, само да би га како тако себи привукли, али народ то одбија с индигнацијом. Народ им каже: Дајте нам хране, а ми ћемо платити. Ми не ћемо ваше милостије. И у том погледу има веома свјетлих примјера о држању нашег народа. Н. пр. био је у којем селу, који пуки сиромашак, који је примио од Талијана нешто хране. Кад је то сазнао народ, скупио је потребну своту и учинио је, да тај сиромашак оде код команданта и да му плати за примљену храну.

Имао бих, господо, још много да кажем, али видим да је већ касно и не ћу вас дуго задржавати. Казаћу вам само то, да је ово само једна блиједна слика наших одношаја у Далмацији. Казаћу вам само, да Италијанима у Далмацији ништа није свето. Они не поштују ништа, и никога, ниједну власт, ниједну народност на свијету.

Ми имамо, као што знате, аутономну власт у Далмацији, и та врховна аутономна власт су земаљски одбори и у земаљским одборима су поставили они своје комисаре. Они су поставили такођер свога комисара на невесинском сабору, а такођер поставили су га и на кинеском већу. Они све хоће да узму у своје руке, и да нас на неки начин заробе и да на сваки начин царују и највећа безобразност талијанска је та, што су у свима уредима у Далмацији, која, као што знате броји 97% чистог југославенског становништва, које је било извјештило од покушаја Аустрије, уведен је италијански језик. Премда су они уверени и знаду

да нема ни 3% тобожњих Италијанаца у Далмацији, али то нису Италијани, то су изроди, које су послали Италијанци по њиховој схолистичкој улози, да врше пропаганду за коју троше силан новац по Далмацији. Доста је казати, каква је безобразност увести талијански језик у уреду тамо у Далмацији, ако вам кажем, да од 88 општина у Далмацији нема више него само једна, која је у рукама талијанских власти и то не по изборном праву, него по насиљу.

Господо заступници, у дугом своме животу, ја сам доживљавао разне политичке фазе и политичка огорчења. Видео сам апсолутизам Шмерлингов, проживео сам све могуће аустријске министре полиције, више или мање тобож уставотворне, доживео сам пре политичке аустријске владе од Шмерлинга до Стирџа и до Сеидлера, али вам искрено кажем, да перфидије, какве смо видели за ово мало месеци, од талијанских власти, нисмо видели ни од најгорих репрезентаната аустријских власти.

И стога наш народ очито каже свима који хоће да га чују и не чују: »Морамо ли остати под Италијанцима онда волимо по сто пута да се вратимо Немцима, Аустрији; волимо по сто пута да дођу Кинези, Турци, ко хоће, али под Талијанцима нећемо!»

Закључујући, господо заступници, ово тужно поглавље не могу да не пожалим из свег срца, што се све ове бруталности у Далмацији догађају под фирмом Антанте, јер Италија чисто и бистро каже, да је она окупирали Далмацију у име Антанте.

Антанта која је, господо, за четири дуге године била наша нада и наша велика утјеха, смућени и потиштени, питамо често у Далмацији, ама зар нас не везује више антанта крвљу проливеном на свима европским бојиштима, зар је братство оружја за увек заборављено, камо је савезничка верност, камо ли је чувство хуманитарности. О свим најмањим бруталностима у Далмацији ми смо Антанту сасвим тачно обавијестили. Ми смо обавијестили и преко Париза, и преко Лондона, али на жалост све је до селе било узалуд. Изгледа, да су високе дипломате према Далмацији изгубили и чувство хуманитарности, које су до сад давали и према најмањим народима. Опасили смо да Антанта сасвим неправедно поступа и у самој Далмацији. Ако се случајно догоди какав неред као што је било на пр. у Сплиту. Талијани раде на све могуће, и да би се како тако увукли они провоцирају неред, троше новац и раде све могуће да придобију онај лкарт и изрод, да изазову неред у Сплиту, да би Италијанци тамо дошли и окупирали.

Догоди ли се који пут мали неред у Сплиту ето одмах тамо комисије, адмирала интернационалних бродова и води се истрага којом се тражи највећа солистиција за те тобож повреде талијанског права. У Задру има пет месеци, где су сви југославени нападани, да не могу изаћи из кућа и да ни грађани, ни жене нису били поштеђени, и да су брутално нападали на наше заводе. Фукара је напала на наша друштва, на наше заводе и неки дан наша југославенска читаоница у Задру била је демолирана по бијелом дану у присуству госпде карабиниера који се нису макли.

Штета је процењена преко двадесет хиљада круна, а ипак, господо, није дошла ниједна комисија Антантина, није дошао ниједан адмирал, није дошао ниједан од њих да нас узме у заштиту. Шта више наша југославенска застава сваки дан је грђена. Сваки дан се у Задру певају песме где се сипају највеће псовке на наш народ и на нашу заставу, али Антанта није макла. По фазама свих догађаја неће бити чудо, ако ја кажем, да Далмација неће бити задовољена што у нашој адреси није бар споменуто ово наше зло стање.

У осталом ја сам уверен, да ће цела Далмација примити одушевљено адресу, особито онај део њен, који се односи на целокупност и неповредност нашега племена. Од Трста до Сплита народ ће весело опетовати оне речи адресе, јер су те речи јамство његове боље будућности, оне речи, где се каже: »Не чинимо никоме насиља, али не ћемо трпјети да ико други нама чини.« Сила има да служи правци, а не да је ништи. Ми остајемо поуздани у снагу свога права и бранићемо га макар до краја: »један за све и сви за једнога.« (Бурно плескање.) Ја се надам, господо, да ипак до тога неће доћи, ја се надам у правду Бога великога и надам се у великога Вилсона. Ја се надам да и женијална Француска неће погизати своју прошлост, неће погизати великога начела француске револуције, ја се надам, господо, да Француска која је толико сјајних страница за своју повест написала у овом херојском рату, неће се осрамотити, неће написати једну црну страницу, која би била њена срамота за све векове. Ми, господо, заступници не претимо никоме. Ја сам чуо на своје уши од госпде талијанских официра да о нама и о нашој војсци кажу, како се они нас не плаше, кад су чули да има незадовољства у народу. »Ми се вас не плашимо,« веле нам они, »Србија се не може с нама такмичити, она је изнемогла; ми ћемо са вама чинити што хоћемо.«

Ја сам, господо, тако што чуо, али нисам могао ништа на то одговорити, већ сам у своме

ерпу промислио: ако данас не буде могла Србија, моћи ће то сутра Југославија. (Плескање и узвици: »Тако је« Живео!). Не будемо ли се могли данас борити ми, ускренуће из наших гробова на мору наши гусари, наши сењски Ускоци, који неће допустити непријатељској сили, да се бави по нашем дивном јадранском мору; ускренуће из својих гробова наши стари хајдуци и загрлиће свога млађег брата комитацију и прогањаће туђинца из своје куће, из славног нашег Книна, из Дрнша, Задра и Шибеника, наше славе и наше будућности.

И ми ћемо запевати ону песму као што су је и они певали код њине куће, песму Гарибалдијеву, која је за њих вредећа, а која вреди за отоке и острва наше отачбине. Ми ћемо допустити да нас живе секцирају. Ми знамо шта вреди за нас наш Јадран, ми потомци старе Венеције и Генове знамо, да је Јадран наш неисцрпљив рудник. Извор нашег богатства, извор наше морнарице која је прославила наше име, кроз све прошле векове. Јадран је наша поморска будућност, она будућност коју ми имамо са правом да уживамо на нашим златним обалама. Али, господо, то што сваки зна и види то је, да је економски свет уређен тако, да без мора и највеће државе не могу да напредују. Сребрни валови Јадрана то су плућа наше Југославије, а без плућа не може човек да живи. Ми наша плућа знаћемо бранити као властити живот, јер ми хоћемо да живимо, хоћемо да дишемо и ми не дамо никоме и ни пошто да нас живе закопају. У то име, господо, ја Вам препоручујем моју робињицу Далмацију и кличем: да живи Далмација у слободи и уједињеној Југославији. (Дуготрајно плескање и узвици: Живео!).

Председник др ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ: Пошто је исцрпљена листа говорника то ћемо приступити решењу адресе; гласат ће се најпре у начелу, па после у појединостима. Гласат ће се седањем и стајањем. Тко је противан он ће устати, а ко је за, он ће седети. Ко је за напрт адресе, како је прочитана, тај нека седи, а ко је против нека устане? (Сви седе).

Објављујем да је напрт адресе примљен једногласно. (Бурно плескање). Господо, сад ћемо гласати у појединостима. Молим г. извештаоца да чита став по став, па ћемо о томе гласати. (Чује се: Није потребно!) Има реч г. Никодије Милетић:

НИКОДИЈЕ МИЛЕТИЋ: Пошто гг. посланици имају наштампан текст адресе и могли су да је оцене, ја мислим да нико не ће имати ништа против, да донесемо једногласно нашу одлуку усвајања адресе у појединости.

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ : Слаже ли се Народно Представништво са предлогом г. Никодије Милетића? (Слаже се). Пошто је Скупштина примила предлог Милетића, то стављам питање Народном Представништву, прима ли адресу и у појединостима? (Прима).

Објављујем, да је адреса у појединостима примљена.

Пре него што закључим седницу изволите чути извештај финансијског одбора.

Извештач МИТА КЛИЦИН прочита извештај финансијског одбора о ванредном кредиту од 130,000.000 динара, који гласи :

НАРОДНОМ ПРЕДСТАВНИШТВУ.

Финансијски Одбор проучио је предлог закона о ванредном кредиту од 130,000.000 динара, о чему част му је поднети Народном Представништву овај извештај :

При претресу овог законског предлога Одбор је нашао, да га у начелу треба усвојити а у појединостима с овим изменама и допунама :

код чл. 4. реч »присаједињеним« треба заменити речју »осталим«,

код чл. 5. реч »новим« треба на оба места заменити речју »осталим«, а реченицу »Отварање кредита у крунама извршиће се по званичном курсу« допунити речима »рачунајући 100 Динара са 250 Круна«.

Остали чланови овог законског предлога примљени су онако, како су предложени.

Проучавајући питање о покрићу расхода целокупног Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца Одбор је предложио г. Министру Финансија, да би требало што пре поднети Народном Представништву предлог закона о порези на ратни добитак, пошто су државни приходи незнатни, а зараде у току рата биле су претерано велике. Г. Министар Финансија сложио се потпуно с Одбором и изјавио је, да ће предлог закона о порези на ратни добитак поднети Народном Представништву у најкраћем времену.

Одбору је част замолити Народно Представништво да предлог закона о ванредном кре-

диту од 130,000.000.— динара као веома потребан изволи усвојити онако како га је Одбор предложио.

За известиоца је одређен г. Мита Клицин.

24. марта 1919. године

Београд.

Секретар : Дим. Закић, с. р. Председник : Др. В. С. Вељковић, с. р.

Чланови :

Јоца П. Јовановић, с. р.
Аптун Кристан, с. р.
Др. В. Маринковић, с. р.
Драг. Т. Васић, с. р.
Мита Клицин, с. р.
Др. Светислав Поповић, с. р.
Др. М. Марковић, с. р.
Др. Макео Рошић, с. р.

Председник др. ДРАГОЉУБ М. ПАВЛОВИЋ : Господо, по пословнику адресу носи Његовом Краљевском Височанству Престолонаследнику нарочито изасланство Народног Представништва, које је састављено од председника, секретара и председника секција.

Ја ћу најпре да се известим кад је Његово Краљевско Височанство у могућности да прими изасланство и онда ћу позвати секретаре и председнике секција да заједно са мном однесу адресу.

Сад, господо, закључујем седницу и заказујем другу наредну за сутра после подне у 4 сата, са дневним редом :

1. финансијски закон и
2. извештај верификационог одбора.

Седница је закључена у 13 сати и 55 минути после подне.

Видео Секретар Др. Иво Кршиц.

Интерпелације

7. редовног састанка

привременог народног представништва
држаног на да^н 24. марта 1919. године у Београду.

INTERPELACIJA

posl. dr. P. Pestotnika, J. Kejžarja in tovarišev »Demokratskega Kluba« na kralj. Ministrstvo za Promet (Saobraćaj) glede skrajno slabih prometnih zvez med Beogradom—Zagrebom—Ljubljano in Zagrebom—Sarajevom in glede nerednega poslovanja uslužbenstva in tovornih transportov.

V polni meri upoštevamo vse vzroke, ki otežujejo danes gladek in normalen promet v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, zato se nanašajo naša vprašanja samo na one zahteve, ki se jim za danih razmer vozovnega materijala, premogokopne produkcije in uslužbenega osobja pri racijonelni uporabi materijala in smotreni uporabi strokovne nabrazbe in moralne vrline osobja brez odloga lahko ugotovi. To zahteva interes Beograda kot prestolice ekonomskega in upravnega središča države SHS, to pa zahteva tudi interes potujočega odčinstva in njegova prehranjevanje v sedanjih težkih časih. Zato omejimo svoje zahteve na sledeče točke:

1. Zahtevamo direktno železničko svezo Zemun—Zagreb—Ljubljana; Zagreb—Sarajevo.

Potrebno je v to svrhu, da se nemudoma skliče anketa interesiranih železnic, t. j. direkcija SHS železnic Zagreb, Sarajevo in južna železnica.

Za prvo silo bi zadostoval en direktni veliki voz Abaü Ljubljana—Zemun za potrebo osebnega prometa iz Slovenije z ozirom na dolgo potovanje.

Radi ozkotirnosti železnice ni mogoč direktni voz iz Sarajeva. Velika olajšava pa bi bila dosežena s tem, da se določi za potovanje v Bosno en direktni voz iz Zemuna—Bos. Brod, od tam naprej pa en direktni voz za ozkotirno progo Bos. Brod—Sarajevo.

Zagreb sam ima v ostalem cel vlak na razpolago.

2. Slednjič zahtevamo izpremembo voznega reda na progi Banjaluka—Doberlin v svrhu boljše zveze z Zagrebom.

3. Kakor hitro dovoli premogokopna produkcija, naj se vpelje mesto dvakrat na teden vsak dan brzovozna vožnja.

4. Uradnim osebam (poslancem) in uradnim komisijam se morajo prostori, ki so 24 ur popreje naznanjeni, bezprogno rezervirati. Dolžnost postajenačelnikov je pravočasno na to opozoriti izhodno postajo.

5. Na vseh večih postajah so prostori v vozovih običajno predčasno zasedeni, predno se odpirajo čakalnice. Daje se prilika gotovim ljudem za prost vhod skozi uradne prostore in po stranskih kolodvorskih potih na peron. Ozadje temu protipostavnemu postopanju je osebna naklonjenost in podkupljivost.

Na srednjih postajah (manjših) se dopušča vstopati ogromne množine potnikov, osobito na progi Sisek—Zemun. Kontrola voznih listkov je izključena. Mnogo ljudi se vozi sploh brez voznih listkov. Zahtevamo, da se ti nedostatki odstranijo, izda samo vozovom primerno visoko število voznih listkov in izvršuje stroga kontrola.

6. Gotovi vojaški organi se vmešavajo v prometne posle, samovoljno izganjajo potnike in samovoljno prideljujejo vozove in prostore posameznim potnikom. Pogosto je pri tem vidna očitna in protipostavna protetekcija.

Iz perečih prehranjevalnih oziriv je nujna potreba, da redno obratujejo vicinalke, ki so zvezane s progo Zemun—Zagreb. Danes se polnijo vsi večji kolodvori z natovorjenimi vagoni. Vozovi se nakladajo brez preračunjenosti in garancij, da se bo blago sploh moglo spraviti v namenjeno postajo. Na ta način se vozovni park odteza prometu na onih progah, kjer bi vozove rabili. Taki prenapolnjeni kolodvori so osobito Zemun, Inčija, Ruma, Vinkovci, Brod itd. Čim bolj se bližamo pomladi, tem večja postaja nevarnost v tem pogledu, ker bo potreba pri živahnem prometu večja. Odpomoč je nujna.

7. Treba je skušati dvigniti premogokopno produkcijo. Prepričani pa smo, da je ta že danes zadostna za vzdrževanje rednega železniškega prometa na Hrvatskem in Slavoniji, potrebna pa je najstrožja kontrola, da pride dejansko ona kvota, namenjena za železnice, tudi vsa v porabo za železniško obratovanje.

8. Obče znana je praksa, da dobi na več postajah le tisti trgovec vozove na razpolago, ki uslužbenstvo primerno visoko honorira. To se nanaša na vse kategorije uslužbenstva. Izrabljanje trgovcev in s tem konsumentov je proti vsem pragmatičnim predpisom. Tem izrastkom v urejeni državi naj se napravi konec z najstrožjimi sredstvi.

Interpelantje vprašajo gospoda ministra saobraćaja:

a) Ali so mu vsi ti nedostaki znani?

b) Kaj namerava ukreniti, da se nedostaki odpravijo in čim preje ugodi njihovim vsestranskim prometnim interesom?

Beograd, 20./3. 1919.

Dr. Fran Novak, Kecmanović, Ivo Grizogono, Dr. Ivan Pošćić, Dr. Dinko Puc, Salihagić, Dr. Pestotnik, Ivan Kejžar, Adolf Ribnikar, Dr. I. Ribar, Fr. Voglar, K. Božič.

INTERPELACIJA

poslanca Franca Voglarja in tovarišev na ministra zunanjih zadev zaradi preganjanja in trpinčenja slovenskega prebivalstva v Prekmurju.

Na teritoriju bivše Ogrske živi v kompaktni masi 120.000 Slovencev, ki jim Madžari z vsem svojim terorizmom niso mogli zatreti jezika in narodne zavednosti. Ko smo zahtevali l. 1917. združenje vseh Jugoslovanov brez ozira na meje med deželami, so začeli tudi prekmurški Slovenci stresati suženjske verige in vsepovsod je začela vihrati zastava Jugoslovanstva. Osamosvojitvev prekmurških Slovencev pa bi bila smrtni udarec tamošnjim bogatim madžarskim grofom in židom, katerim so robovali dotlej naši rojaki. Z nezaslišanim nasiljem so zatirali vsak pojav narodne zavednosti.

Ko pa je propadla avstro-ogrška armada, so najeli proti dobri plači bogatini vračajoče se madžarske vojake ter jih strnili v tolpe, ki so jim dali ime »Narodna garda«, češ da hočejo varovati imetje prebivalstva. V resnici pa so porabljali te divje tolpe samo v to, da so plenile in ropale med slovenskim prebivalstvom in mučile ljudstvo na nečloveški način. S tem, da so ščuvali razbrzdane madžarsko soldatesko proti miroljubnim slovenskim poljedelcem, so ohranili svoje žitnice in hleve nedotaknjene. Ker so meje strogo zastražili in vsakogar ujeli in zaprli, kdor se je drznil uiti, so se podrobnosti o madžarskih nasilnostih zvedele šele pozno.

V naslednjem navajamo samo nekaj primerov, ki so s pričami potrejni. Kaj se je vse godilo s tistimi narodnimi voditelji, ki niso mogli ubežati in ki jih imajo Madžari še danes zaprte, in z premnogimi slovenskimi devojkami, ki so jih pijane madžarske tolpe vlekli s seboj, o tem se bodo žalostne podrobnosti zvedle šele takrat, ko bodo prekmurški Slovenci združeni s kraljestvom Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Dne 6. novembra 1918. je napadla taka tolpa, oborožena s strojnico, vas Dokležovje. Napad se je vršil na večer, ko se je kmečko ljudstvo vračalo s polja. V prvi vrsti so hoteli ujeti kmečkega mladeniča Ivana Jeriča, ki je bil na glasu kot zaveden Jugo-

slovan v vasi. A Jerič je pravočasno ušel in živi kot orožnik-begunec v Ljutomeru.

Če tudi se miroljubni neoboroženi domačini niso zoperstavljali ropajoči tolpi, so vendar na krut način mučili sledeče:

Balažič Martin je bil tako tepen, da je več dni ležal bolan v postelji. Zavedena občina ga je kmalu nato izvolila za občinskega župana. Njegovega sina so tako dolgo topli, da se je nezavesten zgrudil na tla.

Invalid Lojze Horvat je nekoč rekel pred nekim Judom, da imajo Prekmurci pravico do slovenskih šol. Ta Jud se je sedaj na krvav način znesel nad njim. Prijela sta ga dva vojska in ga držala, medtem ko ga je tretji tako pretepal, da se je še onima zasmilil, ki sta ga držala. Ko se jima je že preveč zdelo, sta ga izpustila in tretji je vstrelil za njim, pa ga k sreči ni zadel.

Štefan Poredoš se je vračal s polja, ko ga zgrabijo vojaki in ga pretepejo do skrajnosti. Vsled bolečin ni mogel več tednov delati.

Ivana Ropošo so do krvavega oklofutali pred njegovo ženo in domačini, češ da jih ni pozdravil.

Žena Franca Hrvata na njihovo vprašanje ni vedela odgovoriti madžarski. Zaraditega so jo vlekli s seboj. Mož je šel za njimi ter jih prosil, da jo izpustijo. Nato so jo slekli in vpricho moža tako nesramno ravnali z njo, da jih je mož prosil, naj ženejo rajši njega v zapor in izpustijo ženo. Nazadnje so bili voljni izpustiti ženo pod pogojem, da je mora mož do krvavega pretepst pred njihovimi očmi. Mož se je obotavljal, ali nazadnje se je udal, ko ga je žena sama prosila, da naj je pretepe, ker ji je ljubše vsako pretepanje od strani moža, kakor pa počenjanje vojakov.

Dva dni pozneje je napadla ta »Narodna garda« vas Ižekovei.

Štefana Škafarja, podžupana v Ižekoveih so zgrabili in bosega privezali na voz. Nato so pognali konje in mož je moral bežati za vozom. Ko več ni mogel leteti, so ga konji vlekli. Kaj se je potem zgodilo z njim ne ve nihče. Čez nekaj dni je prišlo poročilo, da so ga v Egerszegu zakopali. Mož je bil star nad 50 let in je zapustil vdovo z več otroki.

V isti vasi se je Štefan Krčmar vrnil s fronte. Komaj je dospel domov, prijaha za njim konjenik v huzarski uniformi in se mu približa z revolverjem v roki. Fant pade na kolena in prosi, naj ga pusti pri življenju, toda vojak sproži nanj tri strele. Fant je takoj umrl. To se je zgodilo vpricho njegovih sovasčanov.

Madžarska druhal je v Ižekoveih brez vzroka vjela kmeta Štefana Krapca, ga pretepla in potem gnala v Egerszeg. Od tam so ga poslali v Komarom,

kjer so ga imeli dva meseca zaprtega brez vsakega zasliševanja.

Fanta Matjaža Poredoša so na cesti srečali in ga pretepli. Nato so ga vlekli s seboj v Komarom in ga imeli dva meseca tam zaprtega.

Mesarič Jožef se je vračal zvečer ob 9. v vojaški uniformi domov. Na poti ga je srečal poveljnik »Narodne garde«. Ta potegne revolver in ga potisne fantu na prsi rekoč: »Daj sem vojaško obleko! Ti nisi več vojak, jaz jo pa še rabim.« Fant je moral sleči obleko.

Kmet Petek v Ižekovcih je bil osumljen, da ima vojaško puško doma. Ker je v vasi več družin z imenom Petek, se ni vedelo, kateri Petek je mišljen. Vojaki so šli najprej k Ivanu Petku in ga pretepli tako strašno, da se je stari mož valjal po tleh. Nato so šli po vrsti še k dvema drugima Petkoma in vsakega skoraj do smrti pretepli, ker niso našli pri nobenem puške.

Pri Štefanu Horvatu ni bilo ravno nikogar doma, ko so prišli vojaki k hiši. Vlomili so kratkomalo v hišo, vse razmetali ter ukradli blizu 1000 K denarja. Ko se je poznaje mož zaradi tega pritožil, so mu zagrozili, da ga ustrelje, če se takoj ne odstrani.

Nekaj dni pozneje je ta surova druhal obesila fanta Vuka iz Trnja pred črenskovsko šolo v pričo sovaščanov na drevo.

V občini Adrijanci sta dva vojaka od te druhali vzela s silo Štefanu Matku 1800 K. Mož je šel prosit, naj mu jih vrnejo, vojaki pa so ga pretepli in ga zaprli cela dva meseca.

V isti občini so župana do krvavega pretepli, ker je ugovarjal temu početju. Pretili so mu, da ga ustrelje, če ne molči.

Koncem novembra 1918. so isti vojaki prijeli Martina Cigana iz Srednje Bistrice in njegovega brata trgovca Štefana Cigana. Zvezana so ju gonili po vasi. Bila sta obdolžena, da imata jugoslovanski denar, da ljudi za Jugoslavijo podkupujeta in da sta se udeležila jugoslovanske proslave v Ljutomeru. Vojaki so ju hoteli kratkomalo obesiti. Ker so vsi navzoči proti temu najodločnejše protestirali, so ju samo pretepli in nekaj dni s seboj vlačili.

V Črenšočih so prijeli brez vsakega vzroka Josipa Klekla, vpokojenega župnika, in ga odpeljali v Dolnjo Lendavo, kjer ga je mučila madžarska druhal. Šele na intervencijo Narodnega veča v Zagrebu so ga izpustili.

V občini Bakovci je bil oddelek vojakov nastanjen. Največje veselje jim je bilo po vasi streljati. Ko jih je nekoč domači župan opozoril na nevarnost, se je vrgla druhal nanj in ga pretepla, ga vsega opraskala in napol nagega vrgla iz hiše. Ko se je nekaj korakov oddaljil, je več vojakov ustrelilo za njim in ga ranilo v spodnji del telesa, vsled česar je po dvanajdni muki v bolnici umrl.

V isti občini so vojaki udrli v hišo kmeta Ivana Hrvata in mu odnesli 700 K denarja. Ko je šla žena prosit, da vrnejo denar, so jo oskrunili in pretepli.

Dne 27. grudna 1918. se je jugoslovanska posadka na Spodnji Bistrici umaknila veliki premoči ogrske napadalne čete. Madžarski vojaki so zvezali in pretepli skoraj do smrti gostilničarja Marka Godino. Stanovanje so oropali in odnesli ves denar in živila. Vino so izpustili, da je teklo po dvorišču.

Fanta Štefana Balažiča so vlekli zvezanega skupno z Markom Godino s seboj.

V občini Adrijanci so hoteli vojaki s silo vzeti svinje. Ker se niso čutili dovolj močno so šli v Belatince po pomoč in prišli nazaj močno oboroženi. Vzeli niso samo svinj in drugih živil, ampak tudi vso obleko. Kdor se je zoperstavljal, tistega so zvezali in do skrajnosti pretepli. Oropano ljudstvo živi sedaj v največji bedi.

V občini Dekležovje so v najnovejšem času zahtevali, da prevzame občina na hrano 12 vojakov te rdeče garde. Ker so se ljudje obotavljali, so jim očitali, da če bi prišli Jugoslovani, bi jih gotovo sprejeli. Župan se je prestrašil, sklical sejo in občinski svetovalci so sklenili, da jim dajo drva in stanovanje, hrano pa naj imajo svojo. Ko sta župan in podžupan to poročala poveljniku, ju je dal zvezati in zapreti in poslal patroljo po druge občinske zastopnike. Aretacija se je vršila na divjaški način. Ujeli so kmeta Ivana Jeriča in Ivana Klemenčiča ter ju med psovanjem in pretepanjem vlačili po vasi. Prestrašena občina je nato dovolila brezplačno stanovanje, kurjavo in hrano za 12 vojakov.

V isti vasi so aretirali Josipa Mihaliča in ga vlekli s seboj v največji zimi v sami srajci. Šele ko je dotični mož že skoraj zmrznil, so dovolili, da mu je prinesla sestra suknjo.

Jeriča, Klemenčiča in Mihaliča so vlekli v Belatince pred poveljnika, ki jih je dal zapreti v nakurjeno ječo rekoč, da naj se jim malo ohladijo in omehčajo jugoslovanske butice.

V vasi Bratonci so Madžari pretepli Alojzija Horvata, ko se je vračal iz njiv, da je več tednov ležal bolan. Na njegovom domu so odnesli vso obleko, vse črevlje in ves kruh, ki so ga našli.

Na enako surov način so pretepli drugega svečana 1919. Florjana Martina, ko se je vračal s polja domov.

V tej vasi so oropali vsem imovitim ljudem denar, onečastili in pretepli mnogo mlajših žen in deklet.

V kapelo pri Lipovcih so vojaki streljali in odstrelili glavo Marijinomu kipu.

Zadnje dni svečana je bila žena Ivana Kotra pri brezsmiselnem streljanju ogrskih tolp smrtno ranjena. Ko se je njen mož pritožil pri poveljniku, ga je ta dal pretepti in vreči na cesto.

Če tudi je madžarsko poveljstvo našim posredovalcem obljubilo, da prenehajo ob stari meji vse sovražnosti, streljajo vendar te ogrske tolpe na Prekmurju neprenehoma že od meseca decembra 1918. na našo stran, kakor tudi po vaseh, ki so jih zasedli na Prekmurjskem. Ob meji ni nikdo svojega življenja varen, bodisi civilist ali pa vojak. Celi promet je ustavljen. Naše obmejno prebivalstvo, ki ima posestva na Prekmurjskem, ne more iti tja in Prekmurci ne na našo stran.

V tem času smo zgubili na naši strani kot žrtve postopanja te pijane druhali: 4 mrtve in 4 ranjene pri Razkrižju, pri Radencih in pri Zeltingu.

Major Gjorgyo, poveljnik teh tolpe, je dne 26. februarja 1919. ponovno obljubil, da Ogrci ne smejo in ne bodo streljali na našo stran. Dne 28. sebruarja 1919. je streljala proti njegovi obljubi pri Veržeju ogrska druhal na naše kmete, ki so ob Muri na naši strani podirali drva. Dne 2. marta 1919. so ubile te tolpe v Zeltingu, torej v našem ozemlju, orožnika Krista Mikla in ga do nagega slekle, orožnika Ivana Vozila pa so kot težko ranjenega oropale in ga na Prekmurjsko odpeljale.

To je dokaz, da major Gjorgyo ne zapoveduje četam, ampak boljševiskim tolпам. Ti Boljševiki so prekmurjskemu narodu strah in trepet. Nad 100 oseb je pribežalo na našo stran, kjer iščejo zavetja pred njimi.

Ogrski grofje in židje pa podpirajo te tolpe. Plačujejo jim dnevno op 30 K, za vsako bitko pa po 300 K za osebo. Na štacijskem poveljstvu v Radgoni se je izrazil eden tak plačan pripadnik teh tolpe umirajoč: »To ni vredno 300 K!«

Ker teh strahor niso mogli prenašati, je sklenilo sredi februarja nekaj premožnejših družin, da zbeže preko Radgone v jugoslovansko državo. A madžarske tolpe so jih ujele in zaprle v nezakurjeno hišo, jih slekli vse, moške in ženske do srajce, preiskali lepše žene in dekleta ter jih ogrnili z vojaškimi plašči in jih odvedli s seboj v vojašnico. Ostale pa so zaklenili v tisto nezakurjeno sobo in jih pustili tam brez vse hrane 24 ur. Nato so jih odgnali nazaj na Madžarsko. Po naključju je zbežala Antonija Skrbek in poročala ta dogodek interpelantu.

Podpisani stavijo zaradi vseh teh navedenih dogodkov na gospoda ministra zunanjih zadev sledeča vprašanja:

1. Ali mu je znano postopanje teh madžarskih tolpe proti tamošnjemu slovenskemu narodu, ki je neločljiv del kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev in kaj namerava storiti, da se vsa ta preganjanja preprečijo?

2. Ali je pripravljen staviti mirovni konferenci predlog, da se potegne nemudoma med jugoslovanskim in madžarskim ozemljem na bivšem Ogrskem demarkacijska črta in da zasedejo vse ozemlje južno od te črte takoj čete kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev?

Dr. Dinko Puc l. r.

Dr. Fran Novak l. r.

Dr. Vekoslav Kukovec l. r.

Voglar l. r.

Ivan Kejžar l. r.

Ribnikar l. r.

Dr. Pestotnik l. r.